

OBZORY

Časopis pro křesťanskou kulturu a konzervativní politiku



Březen 2009

č. 1

Ročník 5

Jan Kasal: Úvod • Petr Pithart: Oslavy devadesátého výročí od založení KDU-ČSL Litomyšl • Michal Pehr: Historie lidové strany a celého křesťanského politického hnutí, Litomyšl • Pavel Marek: Příspěvek k počátkům politického katolicismu v Čechách • Miloš Trapl: Československá strana lidová v letech 1918-1938 • Jaroslav Šebek: Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií • Michal Pehr: Československá strana lidová v době mezi nacismem a komunismem • Karel Konečný: Perzekuce členů Československé strany lidové po únoru 1948 • Anotace



Vážení přátelé, milí čtenáři,

V lednu jsme si v Litomyšli připomněli i oslavili devadesáté výročí založení Československé strany lidové. Na tomto shromáždění obdrželi pamětní plaketu členové KDU-ČSL, jejichž životní osudy jsou zrcadlem hodnot, které se i my současní politici snažíme prosazovat. Se zájmem jsme vyslechli i vystoupení Petra Pitharta a Michala Pehra. Rádi je v těchto Obzorech přetiskujeme.

V druhé části se vrátíme k semináři „Cestami křesťanské politiky“, na kterém byla představena kniha stejného názvu. Jedná se o biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích. Doufám, že uveřejněné názory vystupujících nás povedou přinejmenším k zamyšlení nad hodnotami i rozhodnutími, která křesťanské demokraty provázela a snad i budou provázet nadále.

Žijeme v době elektronických médií, proto jen připomínám, že i toto číslo Obzorů, stejně jako mp3 záznamy z obou setkání najdete na webových stránkách Evropské akademie pro demokracii či KDU-ČSL (www.ead.cz a www.kdu.cz).

Srdečně Váš

Jan Kasal

Březen 2009

Obsah čísla 1/2009

Jan Kasal:	Úvod	2
Petr Pithart:	Oslavy devadesátého výročí od založení KDU-ČSL, Litomyšl	5
Michal Pehr:	Historie lidové strany a celého křesťanského politického hnutí, Litomyšl	9
Pavel Marek:	Příspěvek k počátkům politického katolicismu v Čechách: Václav Myslivec mezi katolickou levicí a pravicí	13
Miloš Trapl:	Československá strana lidová v letech 1918-1938	19
Jaroslav Šebek:	Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií	24
Michal Pehr:	Československá strana lidová v době mezi nacismem a komunismem	29
Karel Konečný:	Perzekuce členů Československé strany lidové po únoru 1948	33
	Anotace	40

Oslavy devadesátého výročí od založení KDU-ČSL, Litomyšl (30.1.2009)

Petr Pithart

Před deseti lety, když jsme se tu naposledy sešli, abychom vzpomenuli a oslavili osmdesát let naší strany, byl svět docela jiný než dnes. Vrcholil optimismus poslední dekády druhého tisíciletí, který ovládl svět po pádu železné opony. „Konec dějin“, nazval to americký filozof Francis Fukuyama. Tehdy se zdálo, že velké konflikty, ať již ideologické, národnostní či náboženské, jsou napříště nepředstavitelné a menší konflikty že rozšiřující se svět liberální demokracie snadno společně zažehná. Zkrátka konec dějin jako konec dějin velkých konfliktů, konec válek a ideologií všeho druhu. - Další z teorií, rýsujících jiný možný vývoj světa, poněkud skeptičtější „Střet civilizací“ Samuela Huntingtona, sice už byla na světě, avšak ještě tři roky mělo trvat, než ji stvrdí 11. září 2001.

Také naše strana křesťanských demokratů byla tehdy optimističtější než dnes. Nejenom proto, že v čele strany stál předtím po léta Josef Lux, člověk s nespornou autoritou, který uzmá k roli státníka. Dobře si pamatuji na slavnostně povznesenou náladu v tomto sále. Dívali jsme se do budoucnosti s nadějemi, věděli jsme, co chceme a co nechceme, byli jsme plni předsevzetí a nepostrádali klidné sebevědomí.

Za těch deset let jsme se neproměnili jen my, ale celý svět. A tak dnes v České republice, nejsme - myslím teď my, křesťanští demokraté, my lidovci - nejsme sami, kteří se už nějaký čas nedokáží dohodnout ani sami mezi sebou. Postihlo to kdekoho, myslím svárliвість, nechota, netrpělivost, neschopnost naslouchat druhému, porozumět mu a nepodsouvat mu automaticky zlé či hloupé motivy. Ptám se, proč to všechno a napadá mne, že tomu tak může být proto, že svět se mění a navíc propojuje rychleji, než to stačíme vůbec postřehnout, pojmenovat, neřkuli pochopit a nacházet řešení nových a nových problémů. Vždyť my jsme v dějinách lidstva ti první, kteří jsme se narodili do úplně jiného světa, než ze kterého odejdeme. Jsme tím vším zaskočení, ba roztrpčeni, protože s tím jsme přece nepočítali, nikdo nás nevaroval. Reagujeme samomluvou, kdy pak mluví jakoby všichni najednou a nikdo nikoho pořádně neposlouchá.

V takové situaci je i svět politických stran světem poněkud jepičím. Strany vznikají a záhy zanikají, a i v těch, v nichž zánik dnes bezprostředně nehrozí, panují neshody a sváry, dochází v nich ke štěpení.

To se dělo a děje u nás i takovým stranám, které měly za sebou solidní myšlenky

a kvalitní lidi. Naše výhoda, výhoda křesťanských demokratů, lidovců, chcete-li, je – srovnáme-li je s jinými politickými uskupeními - v tom, že za námi je oněch dnes vzpomínaných devadesát let. Jenomže to není jen výhoda, je to zároveň závazek. Závazek úcty k tomu, co vydrželi a dokázali ti před námi, ale i závazek nevytěsnit z našich myslí nic z toho, co bychom nejraději vynechali.

To všechno nás i v situacích konfliktů a svárů spojuje více než cokoli jiného. Řekl bych, že nás to spojuje více než starost o volební výsledky, než snaha uhájit místa ve vládě či v parlamentu.

Přesto však i my v oněch deseti letech, které uplynuly od posledního setkání v tomto sále, procházíme – neváhám to říci – krizí. Jako kdybychom najednou nevěděli, čím jsme. Řeknu znovu, že v tom nejsme sami, ale to nám přece nemůže být útěchou.

Směřuji k tomu, co na tomto místě a právě dnes chci říct především: v této krizi jste to právě vy, které tu dnes vedení strany hodlá ocenit, kdo drží tuto stranu pohromadě. Vy a vaši předchůdci, vaše i jejich životy plné protivenství a přitom věrnosti ideálům křesťanské demokracie nás drží pohromadě víc než cokoli jiného. Kolikrát jsem jen za poslední měsíce slyšel od našich politiků: přece si nevezmu na zodpovědnost stranu s devadesátiletou historií... Jsem si jist, že bez vás bychom na tom byli hůř. Všechny středové strany, které postrádaly právě ony tradice, skončily. Tradice nejsou však ani tak v myšlenkách, ve slovech či v heslech, ale v sumě životních osudů členů a funkcionářů křesťanských demokratů, vás, které vedení strany na dnešek do Litomyšle pozvalo.

Nejde ostatně jen o nás, o jednu tradiční politickou stranu. Naší existencí a naším působením bráníme také tomu, aby se politický život v naší zemi stal ještě nenávisťněji rozpolcený, ještě primitivněji, demagogicky černobílý. Jsme přes všechny dílčí nezmary stále ještě nezastupitelnou silou, obrušující občas ostří konfliktů, propojující, i když zajisté nikoli smiřující oba póly našeho politického života. Kdo jiný může tuto důležitou roli hrát? My to jsme, kdo dokáží rozumět starostem a obavám odpovědné části levice, ale také starostem a obavám konzervativní části pravice, pokud těm i oněm jde o soudržnou společnost, tak o ni jde i nám - být pro ni pracujeme každý z jiné strany, z jiných myšlenkových východisek. Čemu jistě nehodláme rozumět, to je pyšný konzervatismus zásad, zásad za každou cenu v sobeckém zájmu individualismu, a je to stejně tak nepřijatelná ochota části levice spolčit se i s čertem. Že rozumíme ale neznamená, že jsme někde mezi nimi, mezi levicí a pravicí. Jsme demokraté oslovení křesťanstvím, nejsme určení pravítkem a kružítkem. Takto inspirovaní demokraté by neměli být vlažní, zprůměrovaní, od každého něco, jednou tak, podruhé onak. Cenu pro naši společnost budeme však mít jen a jen tehdy, když právě nebudeme někde uprostřed, na spojnici pravice a levice. Tam nás totiž dříve či později přetrhnou vejprůl, pokud se sami dřív nerozdělíme. Zájem o nás bude jen tehdy, když budeme stát mimo tuto osu, na vlastní

pevné hodnotové pozici. Když nebudeme závislí na tom, kam se zrovna pohne levice či kam se posune pravice. Naše místo bude určeno souřadnicemi, jejichž přesnější pojmenování stále znovu hledáme, ale už dávno víme, že souvisejí s ochranou a podporou přirozených lidských společenství jako je rodina, ale nejen rodina. Jde nám o to, co udržuje společnost pohromadě, aby se samým sobectvím nerozpadla.

Přitom bychom mohli být naší společnosti právě v tomto smyslu mnohem užitečnější, než to dokážeme dnes. My se k tomu totiž pro samé vnitřní rozbroje v poslední době ani nedostaneme. Má to možná i své historické příčiny. Před devadesáti lety jsme obdrželi do vínku nejen vůli k jednotě, ale i dědictví plurality. Lidová strana vznikala postupně spojením více menších křesťanských stran, lišících se nejen regionálně, ale i sociálním složením členstva, tím, na co kladly důraz.

Jestli je pravda, že i politické strany, nejen státy, se udržují těmi idejemi, na základě kterých vznikly, pak připomenu, že zakladatelům lidové strany šlo tehdy především o to, postavit hráz vznícenému dobovému nacionalismu na jedné a bezuzdnému liberalismu na druhé straně, v obou případech hodnotovému relativismu. To bylo to, co měly křesťanské strany tehdy společné přes všechny rozdíly mezi nimi.

Podobné nepřijatelné postoje existují samozřejmě i dnes, jen mají jiný slovník: dnes jde především o podbízivé národovecké strašení Evropskou unií, srovnávání Bruselu s Moskvou za časů RVHP a Varšavské smlouvy, a na druhé straně jde o fundamentalistické spoléhání se na neviditelnou ruku trhu jako na univerzální lék snad na všechny nemoci člověka a lidstva, o lehkomyšlnou představu, že trh dokáže sám sebe ohlídat, sám sebe regulovat.

Může tomu být s námi dnes tak, že švy i po scelení křesťanských stran před devadesáti lety někde dosud zůstaly a jsou citlivé. Nebylo by se co divit: křesťanská demokracie sdílí v dobrém i ve zlém už téměř století osudy nejen Čechů, Moravanů a Slezanů, ale i československého, českého státu. Je to proto nutně strana plná jizev a šrámů, znamená hanby, ale plná také znamená věrnosti, statečnosti a cti. Připomenu, že v nejtěžších dobách naší země, za druhé světové války, to byl náš člověk, Jan Šrámek, kterého si londýnský exil vybral do čela vlády. Pak přišly jen jinak těžké časy. Předhazuje se nám zlomyslně povinné členství v Národní frontě, ale kdo připomíná, kolik našich lidí tehdy, za dob dejme tomu Plojharových, žilo na okraji společnosti, mnohdy v pracovních táborech, ve věznicích, vysídlení ze svých rodných vsí a dědin, v podřadných povoláních. Zbavení možnosti studovat - nejprve oni sami, poté jejich děti. Ano, byli mezi námi lidovci někteří z těch nejhorších, nejpřízřusobivějších - ale určitě bylo mezi námi více těch, kteří patřili mezi nejlepší dcery a syny národa. To je to, co nás dodnes zavazuje, co nás drží pohromadě.

Dnes se tedy ohlédáme, ale bude to mít smysl jen tehdy, odjedeme-li odsud s vůlí nevyhrocovat dále osobní spory, tak jak to pro nás bylo samozřejmé ještě před deseti lety.

Tradice máme úctyhodné, teď ještě potřebujeme více vzájemného respektu a více autority pro ty, kteří stojí nebo budou na jaře stát v čele KDU-ČSL. Autorita se nezíská silným hlasem, ba dokonce ani většinou v sále. Ani silou potlesků. To je málo, to může být jen na chvíli. Autorita našich předáků bude stát především na schopnosti jednat trvale odpovědně, což v politice znamená stát i za nepopulárními kroky a řešeními. Měli bychom o hodně víc než dnes dávat vědět, co si jako křesťanští demokraté myslíme o všem, co lidi zajímá, vzrušuje, čeho se obávají. Měli bychom daleko pohotověji reagovat na každou novou situaci, daleko více než dnes si ukládat hledání nejlepších, co možná spravedlivých řešení toho, co lidi v České republice trápí, čeho se bojí. Musíme si zkrátka mnohem více lámat hlavy, více se přít o naše postoje a méně se domlouvat o mocenských pozicích jedni za zády druhých. Dodnes nemáme zformulovaný silný názor na mnoho závažných otázek. Dosud jsme kupříkladu jako strana neřekli slovo o tom, co si myslíme o současné finanční a posléze hospodářské a možná nakonec i sociální krizi, ačkoli právě my bychom k tomu měli co říci. Krize je přece vždycky i novou šancí, ale objevit ji a pojmenovat ji, využít ji k budoucí očistě hospodářského a sociálního života, to můžeme dokázat snad lépe než jiní. My totiž nejsme posedlí růstem, ani nevěříme ve všemohoucnost přerodělování. Kdy máme říci toto slovo křesťanských demokratů, když ne dnes? Je politicky přímo trestuhodné, že se dnes nevyslovujeme k tomu, co svět zaskakuje jako nečekaná krize, protože jsme zaujati, ba posedlí výlučně našimi, vnitrostranickými problémy. Koho ale zajímají, kromě jejich aktérů a pár desítek komentátorů?

Budeme-li pohotově reagovat na to, co přináší každodenní život, přestane nás trápit, říkají-li o nás chvíli jedni, že jsme moc doprava a chvíli zase jiní, že jsme moc levicoví. Naše dnešní krize strany je důsledkem toho, že nedostatečně zatížení odpovědností poletujeme jakoby v povětří. Kdekdo si pak do nás s chutí bouchne. Vždyť je to tak snadné.

Léčba odpovědností říkám tomu, ta nás zatíží, postaví nás na zem, do služby. Léčba odpovědností a myšlenkovou prací. Nikoli léčba nějakým spasitelem, který se – jak někteří z nás zřejmě pořád ještě doufají - v poslední chvíli objeví a sjednotí nás svým charismatem.

Opravdová, nikoli jen slovní úcta k tradicím, k vám a vám podobným, znamená dnes konkrétní, angažované reagování na vývoj naší a evropské společnosti a vůbec naší civilizace - to je to, co nás může dostat z letargie, z krize. Respekt k úsilí těch před námi a odvaha k věcnosti při řešení problémů dneška.

Tváří v tvář vám, našim zasloužilým, bychom si to měli dnes slíbit. Myslím tím samozřejmě každý z nás sám, v duchu, ne nějakou proklamací.

Děkuji Vám za to, že jste mne tak dlouho poslouchali.

Historie lidové strany a celého křesťanského politického hnutí. (Litomyšl 30.1.2009)

Michal Pehr

Vážený pane předsedo. Sestry a bratři. Dámy a pánové.

Příznám se Vám, že předstupuji před Vás s jistou trémou a rozpaky. Ve stanoveném čase mám totiž krátce, jasně, úderně a někteří by si přáli, abych i vtípně promluvil o dějinách lidové strany a celého křesťanského politického hnutí. To je těžký a takřka nemožný úkol. Tento úkol je těžší o to, že se v minulosti těmto dějinám nevěnovala takřka žádná pozornost z řady důvodů (ať už ideologických nebo pro překotnost doby). A tak se předem omlouvám všem, kteří budou mít pocit, že jsem nevystihnul tu pravou podstatu věci.

Devadesát let, které si připomínáme od založení Československé strany lidové je opravdu dlouhá doba, a jistě takové výročí v nás vyvolává řadu otázek: Co jsme dokázali? Jací jsme? Kam směřujeme? A odpovědi na tyto otázky se jen těžko nalézají, zvláště v době kdy tato strana se potýká s řadou problémů.

Někomu by se také mohlo zdát, že není žádný důvod k oslavám, že není co slavit. Opak je ovšem pravdou a mi jsme v předešlých projevech již slyšeli celou řadu důvodů. Já sám si pak dovolím jeden přidat, který přiblížím prostřednictvím jednoho příběhu. Když kněžna Pavlína Metternichová slavila 50. narozeniny, tak se jí kdosi snažil nešťastně vlichotit tím, že jí řekl, že padesátka není vlastně žádný věk a tím pádem, že ani není vlastně co slavit. Mírně ješitně kněžny se to pochopitelně dotklo, ale moudře odpověděla: „Pro katedrálu to nic není-pro dámu však ano“.

Naše strana je v jistém slova smyslu také dáma. Ne náhodou je politická strana ženského rodu. Dámy mi snad prominou toto srovnání. Každopádně však vidím řadu paralel mezi ženou a politickou stranou. Jsou ženy krásné, moudré, vtípné a okouzlující, ale jsou také ženy klevetné, hádavé, malicherné a hašteřivé.

Jaké vlastnosti má naše oslavenkyně, naše stará dáma to raději ponechám na zhodnocení druhých. Nepochybné ovšem je, že všechny kdo tady jsme, nás okouzila svojí krásou. K definici naší dámy snad jen řeknu tolik, že během devadesáti let svého věku zažila mnohé a to jak vzestupy tak také četné pády. A nebylo jich málo.

Historie křesťanské politiky v českých zemích začíná již od 90. let 19. století. Na dnešní politické scéně jsme tak po sociální demokracii druhou stranou s nejstarší tradicí. Z malých počátků vzniknul postupem doby mohutný politický proud hájící zájmy všech křesťanů. Jeho pozice však nikdy nebyla lehká.

V celém průběhu našich dějin se ukazuje, že být lidovcem nebo křesťanským demokratem u nás nebylo nikdy snadné. Křesťanská politika a její nositelé byli v minulosti zesměšňováni, pronásledováni, nenáviděni a mnozí z našich členů svoji statečnost zaplatili dlouhým pobytem v nacistických a komunistických věznicích nebo v lepším případě strávili řadu desetiletí v nedobrovolném vyhnanství a exilu.

Lidová strana vstupovala do nového Československa za velmi stížených podmínek. Bezprostředně po první světové válce bylo katolické politické hnutí vyřazeno z rozhodování o novém státě. Katolíkům-Lidovcům bylo naznačováno, že jim nic není do záležitostí nového státu, protože se o novou republiku nezasloužili. Přesto lidovci se nevzdávali a pod vedením svého dlouholetého předsedy Msgr. Jana Šrámka se stali, postupně oporou prvorepublikového Československa. V době mezi světovým i válkami to byla strana, která dokázala pozitivně ovlivňovat veřejné dění. Její členové věděli, za co bojují: byly to křesťanské hodnoty a obhajoba demokratického systému. ČSL vždy obhajovala právní pořádek, právo a svobodu. To se ukázalo, jak v době první republiky tak především v dobách, kdy byla v Československu ohrožena demokracie. Mám tím na mysli především rok 1938 ale i rok 1948, kdy lidovci v obou přelomových letech stojí na straně demokracie. To se konečkonců ukázalo v době druhé světové války, kdy předseda ČSL se stal předsedou londýnské exilové vlády a kdy předseda české části lidové strany Msgr. Bohumil Stašek burcuje v prvním létě nacistické okupace český lid na celonárodní pouti u sv. Vavřínečka.

Ale nejenom oni i mnoho dalších dělali v pohnutých dobách naší straně dobré renomé. Lidovci tím vším získali vysoký kredit a dobré renomé. Být lidovcem a křesťanským politikem představuje tak jistý závazek a pro mnohé to byla a je záruka slušnosti a poctivosti. Přál bych všem, aby to platilo i dnes a v příštích letech.

Historickou výhodou dlouhé minulosti lidovců také je, že členství ve straně se předává z generace na generaci. Hrdost řadových členů na to, že jsou lidovci stejně, jako jejich otcové je zárukou zvláštní soudržnosti, která v historicky mladších stranách může jen stěží vzniknout. Tato dlouhá tradice působí stejně majestátně jako praxe anglického soudnictví a vyvolává pocit opravdové klidné síly.

Rubem této skutečnosti je ovšem obtížná rozhybatelnost stranického kolosu. Avšak i to má své výhody. Zbrklé postupy a gesta se v tomto prostředí neujmou. Nechci ovšem lidovou stranu jen hájit. Během takto dlouhé historie došlo k řadě chyb. Počínaje od těch drobných, jako třeba, že se na lidoveckých schůzích čepovalo špatné pivo. (Milovníky vína však uklidním, že se na stranických schůzích nalávalo téměř vždy dobré a kvalitní víno.) Dělali se také i chyby v tiskových prohlášení. Tak například noviny Den, což byl brněnský tiskový orgán lidové strany přinesl ve 30. letech tiskové prohlášení o schůzi ústředního výboru strany, které později vešlo do dějin žurnalistiky a do dějin tiskových omylů. Čtenáři se v tomto prohlášení mohli dočíst: „Rovněž vyslovil ústřední výkonný výbor plný souhlas s činností po-

slaneckého a senátorského klubu, jakož i s obezřetným postupem ministra Msgre. Šrámka a ministra ing. Dostálka, jimiž vyslovil plnou důvěru a díky za vykonanou práci. Šest těžce zraněných, trať nesjízdná.“

Velkým problémem se ukazovala rovněž i pasivita členů, tajemnického aparátu atd. Mnozí pak kritizovali zvenčí a tato kritika v různých obměnách platí dodnes, že lidovci jsou klerikálové, bezpátevní síla, bez myšlenek, která chce být pouze a jen u moci. Lidovci jsou označováni za líná tupá, pomalá a omezená stvoření, kteří chtějí být jen u vlády a u moci, kteří kolaborovali s komunisty nebo dnes kolaborují tu s pravíci nebo s levíci.

Co je pravdy na těchto tvrzeních ponechávám na zhodnocení jiným a myslím si, že není příliš nutné se o tyto hlasy starat. Nepřítel bude mít křesťanská politika u nás vždycky dost a dost.

Co je však důležitější je otázka, co si dnes má vzít KDU-ČSL z minulosti za poučení, zvláště nyní v době, kdy se toto politické hnutí nachází v jisté krizi. Když se na podzim 1938 Edvard Beneš loučil s českým národem v pohnuté době po Mnichovské konferenci, tak pravil: „Koruna stromu naší vlasti je osekána, ale kořeny národa tkví pevně v jeho zemi. Sestupme ke kořenům, soustředme všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již tolikrát a koruna opět po čase vyrazí novými ratolestmi.“

Já sám si dovolím ve své troufalosti o jistou parafrázi těchto slov. Koruna lidoveckého stromu je osekána, ale jeho kořeny tkví pevně v zemi. Sestupme ke kořenům, soustředme všechnu svou starou rodovou sílu do nich, jako jsme to ve svých dějinách učinili již tolikrát a koruna lidoveckého stromu opět po čase vyrazí novými ratolestmi.

Lidová strana byla silná tehdy, pokud dokázala jasně a srozumitelně formulovat svůj program a když měla co této společnosti nabídnout. To co může dnešní společnosti nabídnout je především hodnotový systém založený na křesťanských hodnotách spolu s ideály solidarismu a humanismu. Být slušný a poctivý v politice není lehké, ale vyplatí se to. Lidovci nesmí za žádnou cenu tyto ideály opustit. Pokud je opustí, dopadnou jako ono dítě ve známé příhodě s Oscarem Wildem.

Za slavným britským autorem Oscarem Wildem měla podle této příhody přijít slavná kurtizána, která chtěla mít s ním dítě. On byl z toho celý překvapen a zeptal se jí, jak na to přišla a ona mu na to odpověděla: „Chci, aby bylo to dítě krásné po mně a chytré po vás.“ Oscar Wilde v tu chvíli neztratil duchapřítomnost a odpověděl jí: „Má drahá, ale víte, že se může stát, že naše dítě bude krásné po mně a inteligentní po vás.“

Přesně takové dítě by mohlo vzniknout z pokusu opustit ideály, z kterých lidová strana vznikla. V neposlední řadě je pak důležité, aby strana byla navenek jednotná. Jednota neznamená uniformitu či nemožnost vyjádřit svůj názor. Lidová strana byla vždy politickou stranou, kde se svářily určité proudy, které byly definovány

zpravidla pomocí označení levicový a pravicový.

Tyto proudy se však v minulosti v závažných otázkách respektovali a navenek vystupovali jednotně. Snad to bylo také dáno tím, že většina realisticky uvažující politiků si uvědomovala, že v našem politickém prostředí může existovat jen jedna politická strana s tímto obsahem.

Přeji Vám všem, aby vás provázela síla, radost, moudrost a v neposlední řadě láska. Ne náhodou sv. Augustin řekl: „Miluj a čiň co chceš“ A snad ještě jedno bych si dovolil doplnit a to myšlenku, která je obsažena v jedné z modliteb papeže Jana XXIII: „Prosím vás, ať se vždy ovládáte, ať z vás nejsou mrzouti, ať jednáte laskavě a srdečně a ať ve vás zbude i jiskřička humoru, která je zvláště v této době nutná. Koneckonců kdo jiný než-li lidovci by se měl dokázat lidsky chovat.

Vážení přátelé. Dámy a panové. Děkuji vám za vaši pozornost.

Príspevek k počátkům politického katolicismu v Čechách: Václav Myslivec mezi katolickou levicí a pravicí

Pavel Marek (katedra historie FF UP v Olomouci)

Český politický katolicismus v letech před 1. světovou válkou reprezentují taková jména, jako Jan Šrámek, František Světlík, Rudolf Horský, Tomáš Jiroušek, František Valoušek, Gustav Mazanec, František Reyl, Mořic Hruban, František Šabata, František Kordač, Antonín Cyril Stojan, Tomáš Šilinger atd. atd. Jejich krátké životopisy obsahuje příručka M. Pehra a kol.: *Cestami křesťanské politiky*, kterou v těchto chvílích uvádíme do života. V návaznosti na ni a v této souvislosti jsme proto pro své vystoupení jako téma záměrně zvolili evokaci osudů muže dosud sice nejmenovaného, ale svým významem rozhodně přesahujícího běžný průměr; ve výše uvedeném výčtu jmen by rozhodně patřil na přední místo. Chceme se pokusit o zachycení základních zlomových okamžiků v politické kariéře Václava Myslivce před 1. světovou válkou.

Článek nemá ambice pokrýt a prezentovat všechny podrobnosti a detaily z Myslivcova života a díla, což ani není možné jednak s ohledem na rozsah příspěvku, ale také s přihlédnutím k celkovému poznání jeho role ve stranické politice zejména za první republiky, neboť k tomu chybí, aspoň pokud víme, jak dochovaná dokumentace, tak průpravné studie.

Východiskem pro náš referát je otázka, proč si osobnost Václava Myslivce (1875-1934) připomínat, čím je významná, zasloužilá nebo aspoň pozoruhodná?

V první řadě musíme říci, že se jedná o zakladatelskou postavu křesťansko-sociální strany v Čechách. Už jako devatenáctiletý mladík se v roce 1894 ocitl na prvním sjezdu křesťansko-sociálního dělnictva v Litomyšli a obdržel jeden z hlavních referátů na téma křesťanský dělník a politika. Od té doby patřil k neaktivnějším organizátorům a funkcionářům strany, což se projevovalo členstvím ve výkonných výborech katolických stran a skutečností, že byl pověřován redigováním stranických novin. V době do 1. světové války se nekonal žádný stranický sjezd bez jeho výrazného podílu na přípravě a průběhu jednání. V letech bojů a diferencí v katolickém táboře jej kolegové pravidelně nominovali jako svého mluvčího do smiřovacích výborů a jeho hlas patřil k těm rozhodujícím. Bez jeho souhlasu nebylo možno přijat žádné zásadní rozhodnutí. Nenašli jsme srovnatelného tehdejšího katolického politika, který by Myslivcovi mohl konkurovat v počtu absolvovaných veřejných

schůzí a táborů lidu v Praze a hlavně na českém venkově. Patřil k lidovým, davovým, a výborným řečníkům.

Tato fakta jsou rozhodně svědectvím o Myslivcově velké pracovitosti, houževnatosti a pílí. Musíme uvážit skutečnost, že se jednalo o člověka bez hlubšího formálního vzdělání. Pocházel z rodiny zemědělského dělníka a vyrůstal se svými dvěma bratry v prostředí materiálního nedostatku. Proto se na základě otcova rozhodnutí vyučil obuvníkem a jestliže reflektujeme skutečnost, že se během času vypracoval v jednu z vůdčích osobností politického katolicismu, musíme za tím vidět soustavnou sebevzdělávací práci, studium a četbu knih. V této souvislosti mělo pro něj, pro jeho další život a směřování, velký význam setkání s pražským kaplanem Emilem Dlouhým-Pokorným (1867-1936). Bylo to v době, kdy neměl zaměstnání a životního zázemí a kdy hrozilo, že bude nucen odejít z Prahy a vrátit se do svého rodného kraje na Litoměřicko - pocházel z Doksán, kde se narodil v roce 1875. Pro myšlenky křesťanského socialismu stejně zapálený E. Dlouhý-Pokorný se o osm let mladšího kolegy ujal. Byl natolik zaujat jeho talentem, že jej začal vydržovat z vlastních kněžských příjmů, stal se jeho zaměstnavatelem, a tím mu umožnil věnovat se politické práci profesionálně. Plně mu dal k dispozici svou odbornou knihovnu naplněnou zejména zahraniční, německy psanou, literaturou na téma socialismu, která čtenáři dala možnost komparovat odlišné přístupy k řešení sociálního problému a hledat v různých koncepcích a návrzích autorů inspiraci pro vlastní práci. Vzdělaný kaplan svým způsobem V. Myslivec vedl.

Spolupráce s E. Dlouhým-Pokorným, která se přelila i do přátelských vztahů utužovaných společným cestováním za poznáním nových obzorů a západoevropských myšlenkových trendů v katolickém prostředí, stála v pozadí prvního zvratu v Myslivcově politické kariéře. Počáteční období jeho politické činnosti je spjato s okruhem lidí soustředěných kolem družstva Vlast vedeného „svatou trojicí“ Rudolf Horský (1852-1926), Tomáš Škrdle (1853-1913) a Tomáš Josef Jiroušek (1858-1940). V. Myslivec tedy začínal na pravici křesťanských sociálů, patřil ke skupině, která měla pověst ortodoxních konzervativců odmítajících jakýkoliv pokus o sblížení katolicismu s moderní dobou a společností. Vůči těmto kruhům se v polovině 90. let začali vyhraňovat nejen katoličtí spisovatelé vedení Sigismundem Bouškou (1867-1942) a Karlem Dostálem-Lutinovem (1871-1923), až nakonec z toho vznikla česká Katolická moderna, ale také mladá generace křesťanských sociálů, která odmítala autoritativnost „Vlastistů“ a postrádala širší prostor pro uplatnění vlastních nápadů. Právě tato distance od nechoty reagovat na nové podněty přinášené životem způsobila zformování levicové skupiny křesťanských demokratů kolem Viléma Koleše (1869-1944) a Josefa Hovádka (1869-1937). E. Dlouhý-Pokorný a V. Myslivec, poučení a inspirování kontakty a rozhovory s tehdejšími velkými autoritami v evropském katolickém sociálním hnutí, jakými byli např. profesori friburgské katolické univerzity Josef Beck a Kaspar Decurtins, nebo slovinský posla-

nec Janez Krek, skupinu „mladých“ nejen podpořili, ale velmi rychle rozšířili její řady a ujali se i jejího vedení. V. Myslivce tak můžeme bez většího omylu označit za jednu ze zakladatelských osobností křesťansko-demokratického křídla českého křesťansko-sociálního hnutí. Společně s E. Dlouhým-Pokorným patřil k těm několika málo lidem v katolickém táboře, kteří prosazovali křesťansko-demokratický program, v první řadě přijetí všeobecného a rovného hlasovacího práva, tak vehementně a nekompromisně, až situace v roce 1899 vyústila v rozštěpení křesťansko-sociální strany a ke konstituování Křesťansko-sociální strany lidové, kterou lze označit za vyvrcholení úsilí etablovat v českém prostředí myšlenky křesťanské demokracie, které našly velký ohlas a zakotvily takřka v celé západní Evropě.

Zatímco perioda do roku 1900 reprezentuje v politické kariéře V. Myslivce celkem „čitelné období“, v němž můžeme identifikovat dvě odlišné fáze jeho ideového vývoje, léta od počátku 20. století nám pohled na tuto postavu poněkud komplikují.

Po vyhocení vztahů uvnitř křesťansko-sociální strany, kdy ustavení Křesťansko-sociální strany lidové je nutno považovat za výraz odhodlání prosazovat program křesťanské demokracie do důsledku, místo budování nové organizace V. Myslivec začal lavírovat a navazoval politické kontakty jak s pravicí křesťanských sociálů tak s Národní stranou katolickou. Jakoby hledal cestu zpět a ideu křesťanské demokracie obětoval myšlence jednoty katolických politických stran. Příčiny tohoto nového obratu takřka ze dne na den neznáme. Vidíme jen důsledky, kterými byl osobní rozchod s E. Dlouhým-Pokorným a útlum činnosti křesťansko-demokratické strany (tedy křesťansko-sociální-lidové), jež se stala od roku 1902 stínovou organizací.

Otazník se vznáší také nad dalším Myslivcovým obratem, za nějž považujeme jeho přechod mezi katolické zemědělné – předák křesťansko-sociálního dělnictva přenesl těžiště svých aktivit na mimostranickou půdu Sdružení českých katolických zemědělců pro Království české. Nabízejí se nejméně dvě možnosti výkladu tohoto kroku, jehož význam je pro další osudy politického katolicismu v Čechách zásadní. Jednalo se o řízenou náhodu. Poměrně brzy po založení agrární strany (1899) dochází mezi rolníky k diferenciaci, přičemž jejich dělítkem je vztah k náboženským otázkám. V. Myslivec situaci mezi rolníky bystře vyhodnotil a postavil se do čela katolicky orientovaných zemědělců. Druhý výklad nabízí možnost interpretovat Myslivcovu angažovanost mezi katolickými rolníky jako nalezení východiska z vlastní krize, v níž se ocitl po rozchodu s křesťanskými demokraty. Dělnické vrstvy se podařilo organizačně podchytit sociální demokracii. Nacionálně orientované dělníky na sklonku 90. let začala organizovat strana národního dělnictva. Někteří zůstali v mladočeské straně nebo se přimkli k dalším politickým subjektům, které vznikly v procesu politické diferenciaci společnosti v 90. letech. Podstatná část katolicky orientovaného dělnictva inklinovala k Horského skupině, takže zůstala „volná“ v podstatě jen hrstka věrných, s níž však ambiciózní politik Myslivcova

typu těžko mohl prorazit. Proto se logicky obrátil na venkov nabízející možnost získání masovější opory a základny, kde navíc našel skupinu mladých a schopných katolicky orientovaných organizátorů a řečníků z řad rolnictva jakými byli František Šafránek, Josef Adámek (1881-1964), Jan Krejčí (1883-1952), Antonín Kaňourek (1886-1972) aj., s nimiž si rozuměl a kteří akceptovali jeho vizi vytvoření katolické zemědělské organizace sdružující v první řadě malé a drobné rolníky a zemědělské dělníky. V ní viděl možnost, jak navázat na minulost, a rozvíjet myšlenky křesťanské demokracie. Podle názoru jeho spolupracovníka Josefa Fikejzla tak ideu křesťanské demokracie nezavrhl, ale pouze ji transformoval a přenesl do jiného prostředí.

Ať už se přikloníme k jedné nebo druhé alternativě výkladu, je důležité, že se V. Myslivec jako spoluzakladatel a člen výboru Sdružení dostal do čela (byť nominálně byl předsedou Fr. Šafránek) relativně perspektivní a masové organizace, která mu otevřela cestu k novému návratu na katolickou politickou scénu. Zatím je také obtížné odpovědět na otázku, zda chtěl Myslivec věnovat všechny síly a schopnosti pouze katolickým zemědělcům, nebo zda měl v úmyslu organizace využít k posílení svých politických pozic a jeho záměry směřovaly zpět do sféry politického stranictví. Současný stav poznání celé problematiky ukazuje spíše na fakt, že si představoval existenci dvou paralelních a na sobě relativně nezávislých struktur, které budou spolupracovat. Tyto plány v roce 1906 změnilo ustavení Strany katolického lidu integrující všechny katolické politické strany a frakce. Katoličtí zemědělci se k ní připojili a stali se jejím satelitem. V. Myslivec, podílející se na konstituování Strany katolického lidu, zastával funkci člena jejího výkonného výboru.

Myslivcovo působení na půdě Strany katolického lidu v letech 1906-1911 bude třeba v budoucnu podrobit novému zkoumání. Vše totiž nasvědčuje tomu, že za vznikem tohoto útvaru „nového typu“, „německého Centra“ v českém prostředí, které integrovalo všechny tři základní proudy politického katolicismu v Čechách, nestála jen dobrá vůle zainteresovaných překonat hluboký rozkol a krizi v katolickém táboře na počátku 20. století, ale pravděpodobně také taktické záměry a kalkulace části české historické šlechty, která hledala v souvislosti s chystanou změnou volebního řádu v říši nové možnosti politického uplatnění. Úvahy a plány zřejmě směřovaly k vytvoření konzervativně orientované organizace integrující katolicismus s rolnickým hnutím. Vystupování Myslivcovy frakce se v tomto kontextu jeví jako úsilí o prosazení alternativní koncepce. Jeho lidový proud katolických zemědělců poměrně velmi rychle, během necelých čtyřech roků, stranu plně ovládl do té míry, že prosadil i její přejmenování na křesťansko-sociální stranu, čímž chtěl V. Myslivec vyjádřit její základní programové směřování, a vytlačil z vedení jak představitele středu, tak i pravice v čele s mluvčím historické šlechty hrabětem Vojtěchem Schönbornem (1854-1924). V tomto smyslu V. Myslivec svým postupem vyvolal v katolickém politickém hnutí nový diferenační pohyb, jehož důsledkem

byla nakonec po roce 1910 existence čtyř katolických politických stran. V roce 1911, aby přešel svému vyloučení z křesťansko-sociální strany, založil novou Křesťansko-sociální stranu lidovou.

Myslivcovy politické manévry, za něž bychom označili jeho vystupování na katolické politické scéně v posledním desetiletí před vznikem války, měly pro jeho osobu kontraproduktivní důsledky. Na jedné straně dočasně reprezentoval vůdčí postavu (minimálně levého křídla) českého politického katolicismu, který také v letech 1907-1911 zastupoval jako poslanec na říšské radě ve Vídni, na druhé straně musíme konstatovat, že v roce 1913 se obrazně řečeno ocitl v politickém propadlišti. Z vlastního rozhodnutí se stáhl z katolické první politiky, což po letech komentoval povzdechem, že mu tehdy srdce bolelo, protože jeho sen získat širší lidové vrstvy pro myšlenku křesťanského socialismu a křesťanské demokracie zůstal nenaplněn. Nakonec to však necítil jako křivdu a na špatném se pokoušel vidět dobré: kdyby prý křesťanští sociálové tehdy se svou koncepcí zvítězili, možná by byli za války vtaženi do aktivistické politiky a za první republiky, v letech kulturního boje, by katolíci dopadli ještě daleko hůře, než dopadli.

V. Myslivec z katolické politiky přirozeně neodešel, pouze, aniž to mohl tušit, uzavřel její předválečnou kapitolu. Od roku 1900 pracoval jako redaktor, trochu paradoxně s ohledem na svůj ideový profil levicového politika, konzervativně orientovaného deníku *Čech* a tak zůstal katolickým novinářem a měl možnost vývoj na politické scéně alespoň komentovat, buď v novinách, nebo organizoval veřejné schůze.

Novou kapitolu ve své politické kariéře V. Myslivec otevřel po válce, kdy jako spoluzakladatel strany pracoval ve výkonném výboru Československé strany lidové a od roku 1919 až do své smrti v roce 1934 stranu reprezentoval jako poslanec Národního shromáždění. Po válce se však i jeho současníci setkávali s „jiným“ Myslivcem, s takovým jakého před válkou neznali. Ta tam byla jeho nekompromisní bojovnost a radikalismus, a jakoby zapomínal i na své lepší mládí. Jako politik patřil ke konzervativní frakci ve straně kolem R. Horského, toho Horského, který před válkou představoval pro něj nepřítele č. 1, a ostře kritizoval Šrámkovu politiku. To však už jsou záležitosti, které přesahují náš zájem ohraničený časovým prostorem pro náš příspěvek.

Když V. Myslivec v roce 1934 náhle a nečekaně ve věku 59 let zemřel, jeden z autorů četných nekrologů si položil otázku, proč se nestal vůdcem, „českým Luegerem“, ač k tomuto postu před válkou nepochybně směřoval, resp. se současníkům zdálo, že k tomu má nejlepší předpoklady. My prozatím nebudeme na tuto otázku odpovídat a své vystoupení zakončíme citací názoru zmíněného autora: V. Myslivec „musil v soukromém osobním životě často zápasit s mnohými překážkami, které jednak se mu stavěly do cesty zevně, jednak byly i rázu vnitřního. Bohem nadaný muž neměl často dosti síly, aby zdolal a přemohl vše, co mu překáželo, aby

byl tím, čím sám zajisté býti mohl a co tehdy od něho očekávala česká katolická veřejnost, cílevědomým vůdcem politickým. Byl příliš temperamentní. Než i tak splnil naděje, které v něj byly kladeny, v míře velké. Vykonal mnoho, velmi mnoho pro katolickou věc v národě jako novinář i jako organizační pracovník a zástupce lidu a hlavně jako účinný, břitký řečník...“

V každém případě však osobnost Václava Myslivce reprezentuje jednu z nejvýznamnějších postav počátečního období českého politického katolicismu, resp. katolického politického stranictví a Československé strany lidové.

Československá strana lidová v letech 1918-1938

MILOŠ TRAPL (*katedra historie FF UP v Olomouci*)

V české společnosti byla jedinou českou politickou stranou, která byla spjata s náboženstvím, katolická Československá strana lidová (ČSL), která tehdy vznikla sloučením celé řady katolických stran pod vlivem celkové situace v církevní problematice po 28. říjnu 1918. Všechny ostatní české politické katolické strany, které v průběhu existence první republiky vznikly, byly od ČSL odtrženy skupinky, které neměly ve státě větší význam^{1/}. Žádná jiná česká církev si svou politickou stranu nevytvořila.

Po vzniku Československa propuklo silné protikatolického hnutí, nazývané buď podle rakouské tradice „Pryč od Říma“ (Los von Rom), či „kulturní boj“ (Kulturkampf) podle tradice německé. Protikatolická vlna, již organizovaly jak české nacionální, tak i socialistické politické proudy, vedla ke značnému oslabení římsko-katolické církve, z níž vystupovalo mnoho věřících. Také mezi katolickým klérem se rozšířilo reformní hnutí, jehož nejradikálnější část přistoupila k založení nové Československé církve.

Protože v té době nebyla schopna organizovat obranný boj katolicismu církevní hierarchie, otřesená změnou situace po pádu Rakousko-Uherska, ujala se tohoto úkolu právě Československá strana lidová.

V první etapě politického vývoje v ČSR, za obranného boje proti hnutí „Pryč od Říma“ získal svou obratnou politikou mimořádné pozice ve straně Šrámek Zpočátku měl podporu i ve Slovenské ľudové straně, vedené také knězem Andrejem Hlinkou (1864-1938), která tvořila s lidovci až do konce roku 1921 společný parlamentní klub. Obě strany se však koncem roku 1921 rozešly pro rozpory v národních česko – slovenských otázkách. Také německá křesťanskosociální lidová strana (DCV) vystupovala proti „kulturnímu boji“, v národnostních otázkách se však s ČSL rozcházela.

ČSL považovala v politice za nejdůležitější účast ve vládě, což se jí ovšem v prvních letech republiky za protikatolického hnutí plně nedařilo. V Kramářově vládě měla pouze ministra bez portfeje (Hruban) a z Tusarových vlád byli lidovci vytlačeni úplně. Ke změně došlo až v době Černého úřednické vlády (1920-1921), za níž byl vytvořen známý mimoústavní orgán „Pětka“, který hrál řadu let vedoucí roli v čs. politice. Jejím členem byl i Šrámek. V dalších parlamentních vládách již byla ČSL vždy zastoupena, Šrámkovým heslem bylo: „Je lehké z vlády vystoupit,

ale může být těžké se do ní opět dostat“. Šrámek byl ve všech vládách, dalšími ministry ČSL byli postupně dr. Josef Dolanský (1868-1943), dr. František Nosek (1886-1935). a ing. Jan Dostálek (1883-1955).

V obranném boji vůči protikatolickému hnutí zdůrazňovala lidová strana svou státnost, již projevila i v opozici podporou vlády v jejím boji proti Maďarům v roce 1919 i při generální stávce v prosinci 1920. Její poslanci a senátoři volili prezidentem T. G. Masaryka, přes jeho protikatolickou minulost i výroky počátkem republiky. Roku 1921 prokázala souhlasem s mobilizací československé armády proti pokusu Karla Habsburského o restauraci v Maďarsku, že se již zbavila prohabsburské orientace. Vůdčí činitel strany J. Šrámek projevoval v politických střetnutích umírněnou a pružnou taktiku kompromisů a schopnost zákulisního manévrování. Jeho přijetí do „Pětky“ koncem roku 1920 a vstup lidové strany do vlády v září 1921 znamenaly velké posílení pozic politického katolicismu. Také jmenování nových arcibiskupů, oddaných české národní věci a do té doby významných politiků lidové strany, pražského dr. F. Kordače a olomouckého A. C. Stojana, zlepšilo pozice římskokatolické církve v Československu.

Výsledkem obranného zápasu lidové strany bylo nejen odvrácení odluky církve od státu, ale i zmírnění dopadů poválečné protikatolické vlny na církve vůbec. Z římskokatolické církve sice vystoupilo jeden a třičtvrtě milionu věřících, ale i tak zůstala daleko nejpočetnější ve státě. Její vliv ve školství, v občanském i kulturním životě byl sice oslaben, ve společnosti došlo ke značné duchovní i kulturní sekularizaci, církve si však udržela silné pozice a uchovala si i značný pozemkový majetek, jen málo postižený pozemkovou reformou. V poslední etapě protikatolického střetnutí, v tzv. boji o kostely s novou Československou církví, nakonec zvítězila. Neohrozil ji ani nový pokus o rozpoutání protikatolického tažení za tzv. Marmaggiho aféry, kdy papežský nuncius Francesco Marmaggi odjel z Prahy na protest proti účasti prezidenta Masaryka a členů vlády na oslavách výročí upálení M. Jana Husa roku 1925. K tomuto problému se postavila lidová strana velmi takticky a pomohla ulomit hroty mezi církví a státem. Výsledkem bylo podepsání úmluvy – modu vivendi – mezi Apoštolským stolcem a ČSR. K definitivnímu začlenění římskokatolické církve do československé společnosti pak přispěly státní oslavy svatováclavského milénia v roce 1929.

Podobně jako další přední politické strany měla lidová strana rozsáhlou síť přidružených zájmových organizací, které vyvíjely činnost většinou pod jejím dohledem. Nejvíce bylo zemědělských organizací a spolků, silné bylo i odborové a tělocvičné hnutí, nejpočetnější pak organizace ženské. Mnoho početných katolických institucí náboženského, charitativního a kulturního charakteru a katoličtí kulturní činitelé a umělci sami byli s lidovou stranou spjati pouze světonázorově.

V té době slavila lidová strana úspěch i v parlamentních volbách. Oproti roku 1920, kdy získala do poslanecké sněmovny jen 7,5% hlasů a 21 mandátů, měla roku

1925 9,75% hlasů a 31 mandátů a byla třetí nejsilnější stranou po republikánské a komunistické straně. V Čechách měla 8% hlasů, na Moravě a ve Slezsku pak byla s 21,3% hlasů daleko nejsilnější. Poprvé kandidovala i na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, ovšem s malým úspěchem (1,3% a 3% hlasů). Na Slovensku byla ovšem nejsilnější daleko významnější katolická Hlinkova slovenská ľudová strana. Také němečtí křesťanští sociálové dosáhli značného počtu hlasů, což dotvrdilo úspěch katolických stran po odlivu poválečné protikatolické vlny. Ani v té době ani později však nedošlo k vytvoření katolického bloku národů a národností Československa, jednak z důvodů nacionálních, jednak pro neshody vůdčích osobností.

Volební výsledky však umožnily vytvoření nové koalice občanských stran (tzv. panské), která byla složena převážně z agrárních a katolických stran českých, slovenských a německých. Vedle lidovců v ní byli zastoupeni i slovenští ľudáci a němečtí křesťanští sociálové, postavení politického katolicismu ve státě bylo velmi silné. Do popředí vládní politiky se lidová strana dostala zvláště v letech 1928 – 1929, kdy Šrámek zastupoval nemocného Švehlu a stál jako náměstek ministerského předsedy v čele vlády. Předsedou senátu byl v té době další politik ČSL Hruban. Nová koalice prosadila z katolických požadavků zvýšení kněžských platů (tzv. kongrua) a financování teologických fakult státem. Šrámek se výrazně podílel i na přípravě smlouvy ČSR s Apoštolským stolcem (při svém jednání ve Vatikánu roku 1926). Tato dohoda – tzv. *modus vivendi* – byla podepsána roku 1927 a ratifikována v roce následujícím. Vatikán jí mj. *de facto* uznal tehdejší hranice Československa (podle nich měly být nově rozhraničeny diecéze). Lidovci podpořili i reformu státní správy a obnovení zemského zřízení i novelizaci zákona o sociálním pojištění. Šrámek však i v té době odmítal, v duchu koaliční spolupráce, prosazovat radikální katolické požadavky, které požadovala část církevní hierarchie a katolická pravice. Měl však velkou zásluhu na potlačení komunistických demonstrací v červenci 1928 (tzv. Rudý den) a na státní účasti na oslavách svatováclavského milénia v roce 1929.

Vztahy mezi katolickou církví a lidovou stranou byly v té době dobré. Přispěly k tomu i osobní přátelství olomouckých arcibiskupů, zvláště dr. Leopolda Prečana se Šrámkem i úspěšný obranný boj lidové strany proti „kulturnímu boji“. Vztahy mezi katolickou církví a lidovou stranou byly v té době dobré. Přispěly k tomu i osobní přátelství olomouckých arcibiskupů, zvláště dr. Leopolda Prečana se Šrámkem i úspěšný obranný boj lidové strany proti „kulturnímu boji“. Po pádu občanské koalice v roce 1929 však došlo k novým parlamentním volbám, v nichž ČSL měla značné ztráty (získala 8,44% hlasů a 25 mandátů) a poklesla až na páté místo za socialistické strany, jejichž volební úspěch vedl ke vzniku nové, tzv. široké koalice československých a německých stran. Neúspěch ČSL ve volbách vyvolal kritiku části katolické inteligence (tzv. „nepolitických katolíků“). Ti a část katolické hierarchie kritizovali vedoucí činitele ČSL za jejich údajně pragmatickou a málo

bojovnou politiku.

Po částečném neúspěchu v parlamentních volbách roku 1929 došlo také k vnitrostranickému střetnutí o směr další politiky ČSL mezi Šrámkem a Staškem, který prosazoval ideu stavovského státu. Šrámek a jeho spolupracovníci tuto ideu odmítali, neboť stavovské státy v Evropě zaváděly autoritativní režim a byly nebezpečné pro československou demokracii. Vedení česká zemské organizace strany bylo také přístupnější myšlenke tzv. katolického bloku v ČSR a vedlo jednání o něj s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou. Šrámek a jeho spolupracovníci stáli na pozici klasické parlamentní demokracie a jak myšlenku stavovského státu, tak i jednání s ľudáky odmítali.

Spory mezi Šrámkovou a Staškovou skupinou vedení strany vyvrcholily v první polovině roku 1934. Stašek kritizoval Šrámkovu opatrnou koaliční politiku a jeho lavírování mezi agrárníky a socialisty ve vládě. V roce 1935 však zvítězil na celé čáře Šrámkův názor, který podpořilo nejen celé moravské vedení, ale i značná část politiků strany v Čechách. K Šrámkově vítězství přispěla také tehdejší politika Vatikánu, který se stavěl proti nacionálnímu socialismu, neboť Hitler konkordát s Apoštolským stolcem porušoval a vedl „kulturní boj“ proti katolické církvi. Od té doby až do zániku první republiky podporovala naprostá většina politiků ČSL Šrámkovu politiku. Pokus fašizující skupinky kolem pražského přisedícího zemského výboru Františka Zelenky (1890-1962) vytvořit v létě 1936 novou Národní stranu lidovou, skončil, přes finanční podporu republikánské strany této „ministraně“, naprostým fiaskem. Šrámkovo vedení se však současně dostávalo pod stále silnější tlak tzv. nepolitických katolíků, zvláště intelektuálů sdružených kolem několika kulturně politických časopisů (Akord, Tak, Obnova, Na hlubinu). Ti vytýkali vedení lidové strany především malou úspěšnost v prosazování kulturních požadavků římskokatolické církve – požadovali přepracování školních učebnic v katolickém duchu, opětné zavedení křížů do škol, zákaz rozvodů a pohřbívání žehem, likvidaci tzv. „nemravné“ literatury a „nemravného“ umění vůbec.

Vnitřní rozpory, neúspěch strany při řešení problémů hospodářské krize a velký ekonomický nástup republikánské strany na venkově, byly hlavní příčinou neúspěchu ČSL v parlamentních volbách roku 1935. Ve volbách do poslanecké sněmovny strana získala pouze 7,5% hlasů a 22 mandátů. Největší ztráty utrpěla v zemi Moravskoslezské, v níž sice zůstala nejsilnější, ale jen těsně před Sudetoněmeckou stranou a republikány. Protože volby byly vyhlášeny předčasně (v květnu místo na podzim) nemohl politický katolicismus využít úspěchu celostátního Katolického dne, který se konal v Praze v srpnu 1935 a jehož se zúčastnilo na tři stovky tisíc katolíků všech národů a národností republiky. Organizačním předsedou sjezdu byl pražský politik ČSL, papežský komoří J. J. Rückl. Vatikán projevil ČSR přízeň tím, že vyslal na sjezd jako svého legáta pařížského arcibiskupa Jeana kardinála Verdiera, velkého přítele Československa. Byl také jmenován nový papežský nuncius

dr. Xaverio Ritter a byly též, alespoň částečně upraveny hranice diecézí podle státních hranic (s Rakouskem a Maďarskem). Pražský primas arcibiskup dr. Karel Kašpar byl po sjezdu jmenován kardinálem.

V politickém dění se lidová strana výrazněji sblížila se skupinou Hradu, především s E. Benešem, jehož vatikánskou politiku vždy podporovala, a se socialistickými stranami. Projevilo se to nejvíce v prezidentských volbách v prosinci 1935, kdy se vedení strany postavilo jednoznačně za Beneše, který byl nakonec zvolen především zásluhou všech poslanců a senátorů katolických stran (ČSL, DCV i Hlinkovy slovenské ľudové). Přispěla tomu i podpora Vatikánu, který prostřednictvím papežského komořího J. J. Rückla a papežského nuncia dr. Xaverio Rittera vykonal velký nátlak na Andreje Hlinku, aby slovenští ľudáci volili Beneše. V následujícím období lidová strana přispěla k udržení demokracie v Československu. Byla kritická k fašizujícímu Národnímu sjednocení a k autoritativním tendencím v republikánské straně. Stavěla se výrazně proti ústupkům Henleinově Sudetoněmecké straně a proti politice usmiřování západoevropských demokracií vůči nacistickému Německu.

Demokratická linie lidové strany v druhé polovině třicátých let vyvolala opět velkou kritiku z řad nepolitických katolických intelektuálů, ale také z řad Národního sjednocení, fašistických a agrárnických směrů, kteří napadali Šrámkovo vedení za spolupráci s levicí. Proti vedení vystupovala také část mládeže strany, zvláště lidoví akademici, kteří byli nespokojeni s malou účastí mladých ve vedení strany. České i moravské vedení ČSL však kritiku jednotně odrazilo. Statistické přehledy o počtu členů ČSL ukazují v letech 1936 – 1938 po dlouhých letech vzestupnou linii. Také volby do obecních zastupitelstev, které se konaly na jaře 1938 a byly posledním měřením politických sil za první republiky, prokázaly, že lidová strana svou ekonomickou aktivitou i rozhodnou politickou linií získala zpět řadu voličů.

V kritickém období Československa v létě 1938 vystupovala lidová strana ostře proti ústupkům SdP i proti Runcimanově misi. Šrámkova kritika vůči politice appeasementu západních mocností byla nelibě nesena jejími představiteli ve Velké Británii. Pevný postoj prokázali ministři Šrámek a Dostálek při jednání o anglo – francouzském ultimatu ve vládě, když hlasovali proti jeho přijetí. Po pádu Hodžovy vlády se Šrámek stal členem kolegia zástupců politických stran, které dávalo směrnice nové úřednické vládě generála Jana Syrového. Při jednání o diktátu z mnichovské konference dne 30. září 1938 odmítl Šrámek přijetí kapitulace a marně žádal svolání parlamentu. Také Stašek se podílel na známé akci poslanců různých stran v čele s dr. Ladislavem Rašínem, kteří se snažili při audienci u prezidenta Beneše ještě dosáhnout odvolání kapitulace.

K novým rozporům došlo ve straně v listopadu 1938 o vstup ČSL do Strany národní jednoty, v níž se soustřeďovala česká pravice. Moravské i celostátní vedení ČSL chtělo zpočátku udržet samostatnost strany. Ještě dne 16. listopadu 1938 hla-

sovala v tomto duchu velká většina Ústředního výkonného výboru ČSL. Pražské vedení však přesto následujícího dne rozhodlo o vstupu české zemské organizace lidové strany do Strany národní jednoty. Moravskoslezské vedení sice ještě několik dní zachovalo samostatnost, ale 21. listopadu 1938 rezignovalo, stranu rozpustilo a doporučilo členstvu vstup do Strany národní jednoty.

Německá křesťansko-sociální strana mezi nacionalismem a demokracií

Jaroslav Šebek (*Historický ústav AV ČR*)

K důležitým součástem prvorepublikového politického spektra patřily také německé občanské strany, mezi nimiž zaujímala významnou pozici německá křesťansko-sociální strana (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei-DCV). Startovací pozice katolického politického tábora, a to jak českého tak německého, byla však po první světové válce v důsledku antikatolické vlny a kritických nálad proti církvi složitá. Němečtí katolíci navíc měli pozici o to komplikovanější z toho důvodu, že ocitli v postavení národnostní minority, a to ve státě, který vznikl proti jejich vůli a jehož občany se nechtěli stát.¹ Integrovanou součástí programu německých křesťanských sociálů se tak v meziválečném období stala vedle hájení náboženských práv také snaha posilovat národní identitu. Křesťansko-sociální strana existovala mezi Němci v českých zemích v podobě zemské organizace rakouských křesťanských sociálů už od 90. let 19. století. V konkurenci německých liberálních stran, nacionálů a sociálních demokratů se však prosazovala jen obtížně a její politický vliv byl zanedbatelný.²

V samostatném československém státě byla opětovně založena na podzim 1919, poté co byla podepsána mírová smlouva dohodových mocností s Rakouskem v Saint Germain. Křesťansko-sociální strana postupovala – především ve 20. letech - ve svých politických aktivitách v úzké součinnosti s církevní hierarchií a s představiteli nepolitických katolických spolků. Zvláště typické bylo provázání mezi stranickými organizacemi a církevními institucemi na jižní Moravě, kde se dokonce někteří straníční funkcionáři přímo podíleli na organizování ryze náboženských slavností, jako byly eucharistické kongresy.

Typickým rysem politiky této strany byla rovněž existence dvou názorových křídel, které se zformovaly na základě vztahu k možnosti česko-německé spolupráce a prosazování německých národních zájmů. Na počátku 20. let dominovala spíše na-

1 SLADEK, P.: *Die kirchliche Erneuerungsbewegung bei den Deutschen in der Ersten Republik*. In: F. Seibt (Hrsg.): *Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973*. Düsseldorf 1974, s. 175.

2 Ve volbách do říšské rady, které skončily pro rakouskou křesťansko-sociální stranu velkým úspěchem, například získali křesťanští sociálové v českých zemích jediný mandát (Franz Budig ve volebním kraji Moravská Třebová) a celkem 74 277 hlasů (Rakouská křesťansko-sociální strana naproti tomu získala v celém Předlitavsku 96 mandátů a téměř 548 000 hlasů). Srv. *Christlich-soziale Arbeiter-Zeitung*, 25. 5. 1907. Příliš úspěšná nebyla strana ani ve volbách do jednotlivých zemských sněmů. Ve volbách do českého zemského sněmu získali v roce 1895 dva poslance, v roce 1901 jednoho poslance a v roce 1908 získali dva poslance. V moravském zemském sněmu získal ve volbách v roce 1896 jeden mandát, v roce 1906 rovněž jeden mandát a v roce 1913 dva mandáty. Ve slezském zemském sněmu neměli němečtí křesťanští sociálové zastoupení žádné.

cionální politická linie, která byla tehdy charakteristická pro všechny německé strany v ČSR. Strana se tehdy podílela mimo jiné na organizování protičeských manifestací v pohraničí a vystupovala kriticky vůči krokům československé legislativy v národnostní sféře, například proti jazykovému a školskému zákonodárství. Kvůli silným nacionálním akcentům v politice křesťanských sociálů nedošlo ke spolupráci s československými lidovci a přestože existovala pro obě strany společná témata, národnostní disonance byly pro rozvoj kontaktů nepřekonatelnou překážkou. Symbolem nacionální politické linie byl po celou dobu existence strany senátor Karl Hilgenreiner (1867-1948), profesor teologické fakulty německé univerzity. Již na počátku 20. let však hledali někteří členové stranického vedení cesty k navázání spolupráce s československými vládními představiteli. Tato snaha byla motivována mimo jiné i pragmatickou snahou posílit své postavení i mezi německými stranami. Hlavní roli při formování tohoto pročeskoslovenského (aktivistického) proudu sehrál další univerzitní profesor, tentokrát na právnické fakultě, Robert Mayr-Harting (1874-1948). Ten ve své politice odmítal nekompromisní nacionální stanoviska a ve shodě s podobně smýšlejícími politiky v dalších stranách (zejména s předákem Svazu zemědělců Franzem Spinou /1868-1938/) a částí německých podnikatelských kruhů zastával názor, že česko-německý problém bude možné postupně řešit spolurozhodováním německých politiků při vedení státu. Jeho postoje měly také stěžejní význam pro vítězství aktivistické linie ve stranické politice v roce 1922 na sjezdu v Liberci. Hilgenreiner i Mayr-Harting kolem sebe soustředili okruh politických stoupenců a obě křídla spolu zápasila o rozhodující politický vliv. Navzdory nacionálnímu naladění části politických elit získal po 20. léta rozhodující vliv ve straně aktivistický směr. Ten těžil jednak z rostoucí podpory německého obyvatelstva (např. v podobě volebního úspěchu DCV v obecních volbách v roce 1923) a jednak ze změn v zahraniční politice, zejména po konferenci v Locarnu na podzim 1925, na níž stoupla opět mezinárodní váha Německa, které o rok později vstoupilo také do Společnosti národů. Posílení diplomatického postavení Německa mělo příznivý také vliv na německé politiky v Československu, protože německá vláda dala najevo, že přestane podporovat německou protičeskoslovenskou iredentu.³ Zásadní význam locarnských dohod pro změnu postojů německé politiky vyzdvihl i Mayr-Harting, když zdůraznil, že po nich bylo naprosto zřejmé, že Němci se musejí prozatím obejít bez pomoci německé vlády a rozhodování o jejich osudech leží teď hlavně v jejich rukou.⁴ Významný úspěch přinesly německým aktivistům i parlamentní volby v roce 1925, v nichž křesťanští sociálové získali 13 poslaneckých a 7 senátorských mandátů, tj. nejvíce parlamentních křesel za celou dobu existence v Československu. Křesťanští sociálové se podíleli

3 KRACIK, J.: *Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920-1938*, Frankfurt am Main 1999, s. 141.

4 Österreichisches Staatsarchiv Wien, Gesandtschafts – und Konsulatsarchive 1918-1938, Gesandtschaft Prag, Karton 17, Zl. 141/Pol., 8. 10. 1926.

také na vzniku první národnostně smíšené vlády občanských stran, kde Mayr-Harting zastával úřad ministra spravedlnosti. V parlamentních volbách v roce 1929 však posílila levice a z tohoto důvodu musela křesťansko-sociální strana vládu opustit.⁵ Po vyřazení z vládní koalice posílilo znovu nacionální křídlo, které těžilo svou podporu z komplikované sociální i národnostní situace v době ekonomické krize. I v této době však strana stále hájila principy parlamentní demokracie a neprosadily se v ní výrazně autoritativní tendence.

Zásadním přelomem nejen ve vývoji sudetoněmeckého politického katolicismu se stal rok 1933 a nástup nacistického režimu v Německu a vznik Sudetoněmecké vlastenecké fronty (v roce 1935 se transformovala do podoby Sudetoněmecké strany /Sudetendeutsche Partei-SdP/) pod vedením Konrada Henleina, deklarující vůli po národním sjednocení všech sudetských Němců. Henleinovo hnutí si získalo značnou podporu v katolických intelektuálních kruzích. Jejich představitelé, například teolog a funkcionář katolického mládežnického hnutí Eduard Winter (1896-1982), ho přitom nevnímali prizmatem politické instituce, ale spíše jako obrodné hnutí, které napomůže realizaci plánů na vznik křesťanského národního společenství mezi sudetskými Němci a přispěje k odstranění stranických, sociálních a stavovských překrad. Tato linie sblížování mezi katolickým a nacionálním táborem nacházela postupně řadu příznivců i mezi věřícími a podílela se na výrazném propadu podpory křesťanských sociálů v katolických řadách. Křesťanští sociálové jako strana se však dostávali s henleinovci do řady konfliktů, jež byly způsobeny jednak odmítnutím jejich snah o mocenský monopol a jednak ideovými neshodami, protože v Sudetoněmecké straně měly poměrně značný vliv příznivci nacistického hnutí, vystupující v protikatolickém duchu.

Nepříznivý volební výsledek z května 1935, kdy strana získala pouze šest poslaneckých mandátů, však zřetelně ukázal, že svou politikou nedokázala oslovit početnější vrstvy německého obyvatelstva a v konkurenci s SdP neuspěla.

Důvodem jejího neúspěchu byla skutečnost, že si dokázala zachovat voličskou podporu jen v tradičních religiozích oblastech v rakouském příhraničí - v jižních Čechách a na jižní Moravě, kde mezi věřícími nebyl tak silný vliv Sudetoněmecké strany.⁶ Od poloviny 30. let však straně scházela opora v intelektuálním zázemí a neměla ve svých řadách silněji zastoupenou mladší generaci stranických elit. Výjimkou

5 Po parlamentních volbách v roce 1929 se stala součástí vládní většiny německá sociálně-demokratická strana, která do vlády vyslala svého předsedu Ludwiga Czecha. Ten zastával úřad ministra sociální péče. Součástí koalice byl také Svaz zemědělců, zastupovaný Franzem Spinou (ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy).

6 Na rezistenci velké části německých věřících v regionech s vysokou religiozitou (na jižní Moravě a v jižních Čechách) vůči propagandě SdP upozorňovala mimo jiné i zpráva československého ministerstva vnitra, hodnotící povolební situaci mezi stoupenci německé křesťansko-sociální strany v létě 1935 (Srv. Národní archiv Praha, PMV-225-869-2, zpráva PZÚ v Praze PMV o situaci v DCV po volbách z 31. 8. 1935, č.j. 36 720)

v tomto směru byl odborový vůdce Hans Schütz (1901-82), který dokázal po prohraných volbách dát straně nový programový impuls a znovu se pokoušel zmobilizovat k aktivitě i členskou základnu. Jeho zásluhou bylo na mimořádném stranickém sjezdu v září 1935 poraženo nacionální křídlo a Schütz se společně s dalšími dvěma německými stranami – Svazem zemědělců a německou sociální demokracií podílel na jednom z posledních pokusů o demokratické řešení česko-německého vztahu v podobě tzv. novoaktivismu. Jeho základem bylo propojení německých národních a sociálních požadavků německé menšiny. V létě 1936 se stali křesťanští sociálové znovu součástí vlády (ministrem se stal Erwin Zajicek /1890-1976/, původem ze Znojemska) a podíleli se i na přípravě memoranda německých vládních stran, předloženém československé vládě na počátku roku 1937. Výsledkem bylo přijetí dohody, slibující zlepšení sociálního a ekonomického postavení pohraničních regionů. Propagace dohod mezi německým obyvatelstvem se aktivně účastnil i Schütz, který hovořil o nutnosti zachování demokratického politického systému pro řešení německých problémů.⁷ Přes nesporné pozitivní výsledky, které tato ujednání přinesla, se však již straně nepodařilo obnovit ztracené pozice. Důvodem však nebyla jen vysoká podpora Sudetoněmecké straně ze strany německého obyvatelstva, ale zejména rostoucí vnější tlak na Československo ze strany nacistického Německa. Po anšlusu Rakouska v březnu 1938 strana vystoupila z vlády, ukončila na konci března činnost a splynula s SdP. Je velmi pravděpodobné, že hlavní popud k ukončení činnosti DCV vyšel od Hilgenreinera, který měl z křesťansko-sociálních předáků k Henleinovi nejbližší. Ten se totiž také ve svých pamětech přiznává, že je osobně zodpovědný za přechod křesťanských sociálů do Henleinova poslaneckého klubu. Na svou obhajobu dodává, že chtěl napomoci politickému sjednocení sudetských Němců, které podle něho mělo směřovat k řešení sudetoněmeckých požadavků vnitropolitickou cestou, bez zahraničního vměšování. Současně zde tvrdí, že se mu Henlein zaručil, že bude hájit nadále ve svém hnutí i církevní zájmy.⁸

Konec samostatné existence křesťansko-sociální strany předznamenával i konec československé demokracie, jejíž principy pomáhala hájit. Další osudy jejích představitelů poté kopírovaly i peripetie česko-německých vztahů. Někteří z křesťansko-sociálních politiků byli pronásledováni, vyslýcháni na Gestapu a nebo museli nastoupit službu v německé armádě. Karl Hilgenreiner byl na konci války jako politicky nepohodlný kněz internován. Mezi německými katolíky však i poměrně bizarní osudy, jako byl již zmíněný Eduard Winter (1896-1982), který za války vystoupil z církve, spolupracoval s SD a po válce byl znovu aktivní ve východním Německu, kde byl znovu vědeckou špičkou a zastáncem sovětsko-německého přátelství, za což dostal ně-

7 Národní archiv Praha, PMV-225-1015-1, Schütz na schůzi ve Vápenné/Zighartice (Setzdorf) 3.4.1937, č. j. 4523/I./1.

8 HILGENREINER, K.: *Lebenserinnerungen*. In: Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien. Band II. Königstein-Taunus 1971, s. 293.

kolik vysokých vyznamenání.⁹ Velká část německých katolických politiků, včetně příslušníku aktivistického křídla, byla po válce odsunuta z republiky (v Praze mohl zůstat jen Robert Mayr-Harting (1874-1948), který zde zemřel v březnu 1948, několik dní po příchodu komunistů k moci).

Po odsunu někteří z nich pokračovali v dalších kariérách a působili na významných politických postech v Německu i v Rakousku. Hans Schütz (1901-82) byl například spoluzakladatel CSU a v 60. letech bavorský ministr sociálních věcí. Současně patřil k hlavním tvůrcům sudetoněmeckého spolku Ackermann Gemeinde (Oráčova obec), který se po vzniku v lednu 1946 podílel na integraci vysídlenců do společenského života v SRN. Ackermann Gemeinde se také zapojila jako jedna z prvních sudetoněmeckých organizací do procesu česko-německého smíření. Mezi dalšími osobnostmi, spojenými s činností sudetoněmeckého politického katolicismu, je možné připomenout např. představitele křesťanských odborů a tajemníka německé křesťansko-sociální strany ve východních Čechách Williho Lucke (1913), který byl dlouholetým poslancem bavorského zemského sněmu, Richarda Hackenberga (1909-95), který se stal poslancem odborového předáka Erwina Machunzeho (1911-1982), jenž v letech 1949-71 vykonával poslanecký mandát rakouské Národní rady za lidovou stranu (ÖVP).¹⁰

9 Archiv Ministerstva vnitra, 10 – P – 262, č. A/9-01250/80-P-62, odpověď sekretariátu ministra vnitra Ministerstvu zahraničních věcí na dotaz ohledně osoby a působení Eduarda Wintera, Praha 19. 9. 1962.

10 Nejnověji k tématice integrace sudetoněmeckých katolíků do politického a společenského života v Německu a Rakousku srv. *Die Ackermann – Gemeinde. Intagrations und Dialog – sechs Jahrzehnte Friedensarbeit*. Schriftreihe der Ackermann-Gemeinde. Heft 38. München 2007.

Československá strana lidová v době mezi nacismem a komunismem

Michal Pehr, Masarykův ústav a Archiv AV ČR

Dámy a pánové.

Dějiny Československa v letech 1945-1948, tedy těsně poválečné dějiny, patří k málo probádaným úsekům českých a československých dějin 20. století. Naše společnost projevuje nad tímto obdobím jistou bezradnost. Stále neví, jak toto období hodnotit.

Lidovci tehdy získali výjimečné postavení, které vyplývalo z poválečné situace. Válka skončila. Rodila se nová doba. Země byla svobodná a její obyvatelé byli plní ideálů a nadějí v lepší budoucnost a nové zítřky. Ty měl zaručit nově budovaný systém, v jehož rámci se obnovovala lidová strana, reprezentovaná předsedou londýnské exilové vlády Msgre. Janem Šrámkem (1870-1956). Na rozdíl od ostatních zakázaných občanských stran se jako jediná nesocialistická strana obnovila. Díky tomu získala do svých řad mnoho nových členů. Sice se obnovovala pomaleji než ostatní strany, ale vše nasvědčovalo tomu, že bude úspěšnou, ba dokonce přímo vítěznou stranou. Koneckonců ve volbách r. 1946 získala nejvíce hlasů ve svých dějinách. Z těchto důvodů lze tento rok označit za velmi úspěšný.

Na druhé straně je toto období dobou omezené demokracie, kterou lze označit jako systém tzv. třetí republiky, lidové demokracie nebo Národní fronty, kdy představitelé demokratických sil svádějí s komunisty zvláštní souboje o podobu omezené demokracie. Věří a bojují sice za zachování demokracie, ale mnohdy souhlasí a někdy dokonce i podporují její okleštění, které má být v zájmu společnosti. Zákaz některých politických stran, tvorba vlády a jejího programu v Moskvě, vytváření, organizování a obsazování státní správy, znárodnění a správa tohoto majetku, stejně jako správa policie, vojska a dalších bezpečnostních složek atd., jsou právě ty případy, kdy představitelé demokratických sil včetně lidovců více méně ustupovali komunistům a někdy dokonce i podporovali provedení výše jmenovaných změn.

To, že ČSL byla obnovena, nebylo samozřejmé. Obnovila se na rozdíl od jiných stran díky tomu, že se po Mnichovu nezkompromitovala. Nezůstal na ní takřka ani stín špatné minulosti a navíc díky Šrámkovi a jeho úloze v odboji za války měla vysoký kredit. To vše jí umožnilo, aby se stala součástí Národní fronty, tj. stran, které se v dobovém pojetí nejvíce angažovaly v boji proti okupantům, a tudíž mohly být po válce obnoveny.

Moskevskými jednáními o obnově poválečného Československa a konečným osvobozením republiky v květnu 1945 začíná nová etapa československých dějin. Země byla znovu svobodná a její obyvatelé plní ideálů a nadšení. Snad všichni si

přáli, aby nový stát byl lepší a dokonalejší než ten předválečný. Výrazem těchto přání byl i nový politický systém Národní fronty a omezené, tzv. lidové demokracie.

Jedním ze základních znaků nového politického systému bylo provádění širokých reforem, a to jak v oblasti hospodářské a sociální, tak i politické. Došlo k rozsáhlému znárodnění bank, pojišťoven a velkých průmyslových podniků. Majetek většiny cizinců byl „za náhradu“ zabaven. Třímilionová německá menšina byla takřka celá vystěhovávána; zůstat směli jen aktivní antifašisté. Byla zrušena druhá komora parlamentu, Senát, a pravicové strany byly zakázány. Celý politický život se vyznačoval silnou dominancí komunistů a všeobecným nadšením ze socialismu. Jednou ze čtyř obnovených českých politických stran byla i lidovci, jež měli díky Šrámkovi a jeho účasti v odboji vysoký kredit a jejichž existenci si během válečných jednání o podobě poválečného politického systému v podstatě nikdo nedovolil zpochybnit. Dobrou pověst přiznávali katolíkům i komunisté při neformálních jednáních v exilu. Tak například komunistický člen londýnské Státní rady a pozdější ministr vnitra Václav Nosek řekl roku 1942 v rozhovoru s Hubertem Ripkou, že Msgr. Jan Šrámek má zůstat premiérem exilové vlády, „protože je jisto, že za ním doma jdou fary a katolický lid, který se velmi dobře drží“.

V krátkém poválečném období ovšem došlo k zásadní proměně lidové strany, jež zůstala jedinou nesocialistickou stranou v českých zemích, a do níž proto vstoupila řada někdejších členů občanských stran (agrárníci, živnostníci, národní demokraté). Jako jediná v tehdejší Československu se programově hlásila ke křesťanské politice, přičemž překročila původní rámec politického katolicismu. Počet jejích členů se oproti první republice více než zdvojnásobil. V prvních poválečných volbách získala přes 20 % všech odevzdaných hlasů, což bylo nejvíce za celou její historii. Lidovecká žurnalistika, reprezentovaná Ivo Ducháčkem, Helenou Koželuhovou a Pavlem Tigridem, patřila mezi špičky naší poválečné publicistiky. To vše vyvolávalo u mnoha lidí naději, že lidovci by se mohli stát vůdčí silou v národě. Bohužel podobně, jako se proměnila lidová strana, proměnili se i její nepřátelé. Poválečná republika byla rozdělena na dva tábory: na komunisty a jejich spojence a na demokraty. Komunisté byli jednotnější, měli své vize a lákavé plány. Naproti tomu demokraté byli mocensky slabší, nepostupovali jednotně, neměli společný pozitivní program a dostávali se do politické defenzivy. Komunisté to věděli a zneužívali toho při prosazování svých cílů. Lidoveckou politiku i v této době reprezentoval Msgr. Jan Šrámek, uplatňující podobnou taktiku jako za první republiky.

Lidová strana se tehdy snažila o obhajobu právního řádu, občanských svobod, ale pochopitelně také práv církve. Příkladem může být její boj o podobu znárodnění, diskuze nad odstoupením Podkarpatské Rusi, boj o jednotnou školu atd. V mnoha dalších případech však lidovci mlčeli. Jejich taktika měla otupit hroty poválečného radikalismu a zachovat do budoucnosti pokud možno co nejvíce práv,

svobod, ale také některých výsad, kterých požívali nejen křesťané a katolická církev, ale i živnostníci, zemědělci a celá střední vrstva. Ve svých soubojích byli lidovci často velice úspěšní. Až do roku 1948 byla většina církevních škol zachována, podobně jako většina církevního majetku a práv katolické církve. Podobné to bylo i v případě postavení rolníků a živnostníků, i když těm slibovaly ochranu i další strany. Vše se zdálo být na dobré cestě. Svě o tom vypovídalo i mohutné setkání lidovecké mládeže 1947.

Na jaře 1948 se měly konat další volby a velkou naději na výhru měli demokraté (především národní socialisté a lidovci), protože komunisté se dopustili celé řady chyb. KSC se však svého postavení nechtěla za žádnou cenu vzdát. S blížícím se datem voleb se všude projevovala nervozita. Přibývalo vzájemných potyček a demokraté měli pocit, že je zapotřebí se komunistům rázně postavit ještě před volbami. Politický zápas vyústil v únorové události 1948. Dne 20. 2. 1948 podali ministři národněsocialistické, lidové a slovenské Demokratické strany demisi na protest proti vrcholícím snahám KSC, držící ministerstvo vnitra, o úplné ovládnutí pražského policejního sboru. Komunisté v ten okamžik rozpoutali pečlivě připravovaný plán na uzurpaci moci a nastolení své diktatury.

Pořádali demonstrace a podepisování rezolucí, kde žádali, aby demise „zrádných“ ministrů byla přijata. Zároveň organizovali Lidové milice, bezpečnostní složky atd. V ostatních politických stranách aktivizovali levé frakce, skupinky svých stoupenců či tajných členů, které by mohly převzít vedení nekomunistických stran. A demokraté čekali jen na rozhodnutí prezidenta. Edvard Beneš, tehdy již nemocný a vyčerpaný muž, se posléze rozhodl, že pod hrozbou občanské války demisi demokratických ministrů přijme. Předseda ČSL a místopředseda vlády Jan Šrámek během únorové krize dlouho váhal, zda má jeho strana demisi podat. Věděl dobře, že demise se snadno podávají, ale zpět do vlády se těžko dostává. Nakonec se rozhodl podpořit svoje národněsocialistické a slovenské kolegy a demisi podal.

V té době se počínala utvářet skupina v čele s Aloisem Petrem a Josefem Plojharem podporující komunisty. Pod dojmem vývoje celé krize a nakonec i přijetí demise se Šrámek nakonec rozhodl stranu de facto rozpustit. Dokonce se na tom usneslo i celé stranické vedení a 25. 2. 1948 o tom vydalo prohlášení: „Československá strana lidová se nerozchází, nýbrž jen zastavuje svoji činnost navenek, pokud se za daných okolností nedá provádět. Strana trvá a bude uplatňovat činnost všude způsobem a na místě, jak to za daných poměrů bude možné. Vstoupí do činnosti, jakmile poměry dovolí plné svobodné rozvinutí. Vedoucí funkcionáři strany, kteří budou mít možnost, svolají orgány a sjezd strany.“ Zároveň byli vyloučeni Petr s Plojharem pro svá separátní jednání s komunisty.

To bylo ovšem už poslední svobodné prohlášení strany, které již nebylo možno realizovat. V té době skupina kolem Petra a Plojhara za pomoci bezpečnostních složek a komunistů přebírá moc ve straně. Naplno začínají fungovat akční výbory

Národní fronty, a tudíž i akční výbory uvnitř ČSL, které nemilosrdně rozhodují o osudech všech. Začíná nová etapa dějin ČSL. Plojhar s Petrem se snažili v únoru 1948 přesvědčit spolustraníky, že jednali v zájmu zachování strany, a dokonce se pokoušeli svůj postup obhájit Šrámkovými idejemi. Dne 25. 2. 1948 jim říkali: „Kdybychom se byli rychle nerozhodli, strana by byla rozpuštěna a naši funkcionáři by byli ... bez absolutní ochrany.“ Zvláště Alois Petr byl přesvědčen, že se mu podaří dělat „nezávislou“ politiku, záhy však měl poznat, že opak je pravdou.

Členové byli ve velké míře pronásledováni, propouštěni ze zaměstnání, věznění atd. Začala vláda teroru a bezpráví. Z téměř půlmilionové strany se stala organizace, která měla kolem 30 000 členů. V okresech, kde komunisté získali ve volbách 1946 nadpoloviční většinu, byla zcela zakázána. Oficiálně se z ČSL stala výběrová strana věřících občanů-zastánců nových pořádků, tj. socialistické společnosti. Snad nejlépe vypovídají o osudech celé strany další osudy lidoveckých poslanců. Ze 46 jich v únoru 1948 jedenáct uprchlo do exilu a 21 skončilo dříve či později ve vězení. Ze zbývajících třinácti poslanců sedm odešlo do ústraní, kde byli různou formou sledováni či jinak omezováni, a jen čtyři s novým režimem plně spolupracovali a nebyli vystaveni represím.

Podobně tragická situace byla ovšem i na nižších stranických úrovních ale tím se bude již ve svém příspěvku zabývat pan docent Konečný.

Perzekuce členů Československé strany lidové po únoru 1948

Karel Konečný (katedra historie FF UP v Olomouci)

Dámy a pánové,

jak již z ohlášeného názvu na pozvánce vyplývá, je cílem mého příspěvku pojednání o perzekucích, kterým byli po únorovém převratu a nastolení diktatury nového režimu až do poloviny šedesátých let vystavováni členové předúnorové, ale v mnoha případech i nástupnické, tzv. „obrozené“ Československé strany lidové. Ve vymezeném časovém limitu mého vystoupení je možné nabídnout pouze stručný nástin problematiky s uvedením několika názorných příkladů s tím, že detailnější, širěji rozpracované studie budou publikovány v příštích letech poté, co bude dokončen základní archivní výzkum.

V posledním únorovém týdnu 1948 byl na obě nejdůležitější nekomunistické strany v českých zemích – ČSL a ČSNS, podniknut likvidační útok ze strany tzv. akčních výborů NF. Akční výbory byly spontánně vznikající, nikým nevolené a samozřejmě komunistickými kádry obsazené a kontrolované orgány revoluční moci. Jejich prvním a nejdůležitějším úkolem bylo provést tzv. očistu veřejného života od domnělé reakce. A právě lidovci a národní socialisté byli paušálně označeni za úhlavní nepřátele, takže proti nim byly hned v prvních dnech po vzniku akčních výborů v posledním únorovém týdnu podniknuty rázné kroky.

Připomeňme ještě, že vedle personálních čistek přijaly mocenské orgány nového režimu a akční výbory zejména sérii opatření, která nadobro ochromila organizační strukturu ČSL. Byly obsazeny všechny krajské a okresní stranické sekretariáty, zablokovány finanční prostředky, zabavován byl také majetek s lidovou stranou spřízněným družstvům a spolkům (např. Orel, vzdělávací s kulturní spolky). Režim rovněž převzal kontrolu nad tiskovými orgány a vydavatelstvími (ČAT, Typos aj.), některé regionální tituly strany zanikly buď hned v únoru (olomoucký Osvobozený Našinec) nebo v následujících letech (v letech 1949 Hlas lidu v jižních a Štít ve východních Čechách, počátkem roku 1952 Lidová Obroda v Brně).

Ruku v ruce s ochromením stranické infrastruktury rozpoutaly akční výbory zběsilé personální čistky, v rámci nichž byli lidovci automaticky vylučováni z národních výborů všech stupňů, ze spolků a škol, z funkcí ve státních podnicích a organizacích, z novin, z nejrůznějších samosprávných korporací, zkrátka prakticky ze všech tehdy existujících pracovních a zájmových kolektivů.

Z přibližně 460 až 480 tisíc členů předúnorové strany přešlo do KSČ přibližně 26.000 členů, což bylo mnohem méně, než národních socialistů – těch přeběhlo asi 115.000. Další přibližně 30.000 členů projeвило zájem o vstup do tzv. obrozené

strany, kterou ustavením tzv. ÚAV ČSL zakládali A. Petr, J. Plojhar několik s nimi kolaborujících poslanců a funkcionářů v regionech. Zbývá tak přibližně 400.000 předúnorových lidovců, z nichž drtivá většina byla v následném období vystavena nejružnějším formám nátlaku, šikanování a perzekuce.

Z této nejpočetnější kategorie lidí tzv. vyloučených z veřejného života uvedme jako názorný příklad skupinu bývalých poslanců nejvyšších legislativních orgánů, tj. především Ústavodárného národního shromáždění a Zemských národních výborů v Praze a v Brně. Většina z těchto nejvyšších představitelů strany byla od února 1948 až do šedesátých let vystavována těm nejbrutálnějším formám perzekuce, prováděné nejen akčními výbory (ty formálně zanikly s volbami 1954), ale realizované přímo Státní bezpečností a orgány justice. Většina z předúnorových poslanců byla tzv. parlamentním AV a dalšími akčními výbory vyloučena z veřejného života i z ČSL, čímž ztratila jakoukoli možnost ochrany před komunistickým terorem. První veřejně známou obětí teroru se stal bývalý poslanec ing. Rostislav Sochorec ze Starého města u Uherského Hradiště, který zemřel na jaře 1948 za nevyjasněných okolností ve vazebním oddělení psychiatrické kliniky v Brně – Bohunicích. Perzekuce dalších poslanců na sebe nenechala dlouho čekat – připomeňme internaci Msgre J. Šrámka a F. Hály po nezdařeném pokusu o emigraci v březnu, zatčení a týrání poslance A. Hořínka v listopadu 1948 a další a další případy. Existovaly pouze dvě možnosti, jak perzekuci uniknout, a to emigrace (B. Chudoba, F. Desenský, B. Bunža, A. Procházka, A. Klimek a několik dalších), nebo přestup do tzv. obrozené strany, což ovšem bylo často podmíněno dlouhodobější zákulisní spoluprací s KSČ již před únorem (A. Petr, J. Plojhar, D. Polanský aj). Až na vzácné výjimky stanula většina poslanců v letech 1949 – 1950 před státními či krajskými soudy a odtud putovala s dlouhodobými nepodmíněnými tresty do vězení.

Bohužel zde nelze z časových důvodů podrobněji rozvádět všechny tragické osudy postižených poslanců. Jako jeden z názorných příkladů tehdejší perzekuce nám proto může sloužit tzv. „Ilegální výbor“ bývalých poslanců na Moravě, kteří se po vyloučení z veřejného života scházeli a plánovali založení nové strany, označené pracovním názvem Křesťansko demokratická strana. Ta měla být alternativou zkompromitované tzv. „obrozené“ ČSL a měla vystoupit v zájmu všech poctivých věřících katolíků hned poté, co komunistický režim padne. Poměrně početná skupina poslanců bývalého parlamentu nebo zemských národních výborů (A. Fránek, J. Tomášek, A. Janáček, C. Charvát, ing. Josef Herl, F. Štambachr, Jan Plesl, P. Alois Novák, B. Kostelka), různým způsobem spolupracovala s dalšími desítkami obětavých členů a funkcionářů. Organizovaly se dobrovolné sbírky ve prospěch rodin perzekvovaných spolustraníků, navazovalo se spojení prostřednictvím kurýrů s politiky v emigraci, část poslanců v rámci skupiny Modrý štít dokonce zajišťovala i odvážnější akce, např. obousměrné převádění osob přes hranici do Rakouska. V lednu 1949 ovšem Státní bezpečnost v rámci akce Vajnory poslaneckou skupinu

a dalších téměř 30 lidí pozatýkala. Všichni poslanci dostali u Státního soudu v Brně exemplární tresty přesahující 20 let. Jak známo, Jan Plesl se amnestie v roce 1960 nedožil, když v roce 1953 podlehl útrapám vězeňského režimu a zemřel.

Za různé skutečné či domnělé jednání proti režimu stanula v letech 1949 – 1950 před soudem i řada dalších poslanců a vysokých funkcionářů, kteří sice v únoru 1948 formálně vstoupili do tzv. obrozené ČSL, avšak s odhodláním bránit v rámci daných možností její nezávislost a neumožnit, aby se strana dostala prostřednictvím Plojhara a jeho skupiny do úplného područí režimu. Mezi takové funkcionáře, dříve či později odsouzené za velezradu a další absurdní činy, se zařadili např. dr. Bedřich Hostička, generální tajemník Eduard Hála a dokonce i profesor a poslanec Václav Chytil, který těsně po únoru patřil do nejužšího vedení strany. Přinejmenším zmínit bychom měli také perzekuci duchovních římskokatolické církve, z nichž mnozí byli před únorem vysokými funkcionáři ČSL. Za všechny uvedme obvinění a odsouzení předúnorového předsedy krajské lidové rady v Brně, augustiniánského řeholníka Karla Fanfrdly. A samozřejmě se perzekuce členů ČSL týká také spolků, které byly s existencí a působností ČSL tradičně provázány. Jde zde v první řadě o Orel, proti jehož funkcionářům byly rozpoutány procesy zejména po velké orelské pouti na Hostýn v srpnu 1948.

Doposud málo zmapovanou kapitolou z dějin ČSL jsou perzekuce, které byli členové a funkcionáři ČSL vystaveni v průběhu první poloviny šedesátých let. Někteří z těch, co byli propuštěni na květnovou amnestii 1960, po krátké době opět stanuli přes soudem a poté ve vězení. Na proces se skupinou poslance A. Janáčka a ing. J. Cuhry navazovaly ještě další procesy v regionech, jejichž prozkoumání stále zůstává jedním z úkolů soudobé historiografie.

V průběhu padesátých let ovšem byly perzekvovány také stovky členů a funkcionářů, kteří po únoru 1948 přešli do tzv. obrozené strany a aktivně se podíleli na její integraci do nového politického systému. Nerovnoprávné, podřadné postavení ČSL bylo zakotveno v systému tzv. Národní fronty, která byla řízena (akčními) výbory a jejich prostřednictvím samozřejmě KSČ. Politický a názorový vývoj těchto lidí je nutno velmi přesně zkoumat, protože okolnosti, za nichž přešli do nové strany a zapojili se do její výstavby a činnosti, byly velmi různorodé. Za velmi zajímavý lze v tomto směru považovat názorový vývoj dvou poslanců z olomouckého a ostravského kraje: F. Kaďurka a F. Nováka. Oba byli současně krajskými zemědělskými tajemníky, kteří se ovšem nechtěli propůjčit k úloze náhončích lidoveckých rolníků do JZD. Místo toho se naopak v rámci svých možností snažili ulehčit jejich nelehký úděl, a v letech 1953-1954 intervenovali za jejich zájmy u různých státních orgánů a institucí. Opozice vůči oficiálnímu vedení v čele s Plojhařem ovšem nemohla skončit jinak, než obžalobou z nejtěžších zločinů a vysokými nepodmíněnými tresty odnětí svobody. V případě poslance Kaďurka dokonce došlo na kolektivní proces s obviněním mnoha jeho spolupracovníků obdobný procesu s Modrým

štítem v roce 1949. Neméně zajímavý je případ krajského tajemníka v Pardubicích a soudce tamního krajského soudu JUDr. Jana Melouna. Ten se nejprve od roku 1948 aktivně podílel jako řádně prověřený kádr na čistkách ve vlastní straně, v padesátých letech pak dlouhá léta velmi agilně sloužil režimu jak angažovaností v ČSL, tak i ve funkci řádného člena krajského soudu. Nicméně tak jako celá řada lidí, i on po roce 1956 začal revidovat své názory a postoje a v roce 1958 již nebyl orgány Národní fronty, bezpečnosti a nakonec ani svou stranou shledán dostatečně loajálním. A tak v politickém procesu, jejichž konstruování jakožto soudce sám tak důvěrně znal, dostal mnohaletý trest a, což bylo pro stranu typické, byl samozřejmě ještě před vynesením rozsudku preventivně ze strany vyloučen. Takových zajímavých příkladů ovšem bylo více. I po smrti Stalina a Gottwalda, tedy již v době určitého „tání“, stále vynášely krajské soudy desítky nepodmíněných trestů nad okresními a krajskými funkcionáři i řadovými členy ČSL po celé republice. Některé procesy si svým rozsahem a režii ovšem v ničem nezadaly s procesy z počátku padesátých let. Tak např. v prosinci 1953 odsoudil krajský soud v Ostravě 17 členů údajné protistátní skupiny „Ila“, v převážné většině lidovců. Za hlavu skupiny byl označen poslanec KNV F. Aleš, který byl poslán do vězení za velezradu a další těžké zločiny na 17 let. Podobné „protistátní“ skupiny byly odhaleny a odsouzeny na Horažďovicku, Klatovsku a Plzeňsku (Josef Martan, Jan Anderlík a další), Teplicku v severních Čechách (Jaroslav Lambert) a v neposlední řadě i v Praze. V souvislosti se snahou o definitivní podlomení ekonomického zázemí strany došlo v Praze v roce 1958 k násilné likvidaci stranického podniku Ipra, jehož 17 zaměstnanců včetně vedení bylo v hromadném procesu obviněno z těžkých hospodářských deliktů a většina odsouzena k vysokým trestům. Tolik ke skupině lidí, kteří nejprve přešli do „obrozené“ strany, avšak postupně a z různých důvodů upadli do nemilosti a skončili ve vězení stejně jako jejich bývalí spolustraníci, kteří museli odejít hned v únoru 1948.

V poslední části bych se rád zaměřil ještě na další kategorii řadových členů, kteří nebyli známými funkcionáři, ale kteří také byli v padesátých letech podrobeni brutálnímu útisku. Jednalo se o rolníky, členy ČSL, kteří byli násilně nuceni jak režimem, tak i svou vlastní stranou vstupovat do JZD. Jedná se po mém soudu jednu z nejhanebnějších kapitol dějin tzv. „obrozené“ strany vůbec. Vedení ČSL nastoupilo nekompromisní kurs vůči vlastním rolníkům v polovině roku 1952. Příkladem šel v tomto směru předseda krajského výboru v Hradci Králové, poslanec Antonín Prokeš. V září 1952 spolu krajským tajemníkem Jiřím Zvěřinou vypracovali několikastránkový dokument s názvem „Kádrová politika a státní disciplína“, ve kterém zdůvodňují nutnost likvidace vesnických boháčů. Poslanec Prokeš zde sám sebe dává za příklad hodný následování, když osobně vyšetřil případ sabotáže dodávek, kterého se měl dopustit rolník Josefa Fátora z Červené Třemešné. Ten byl na jeho popud i s manželkou vyloučen z okresního výboru ČSL v Hořicích a pře-

dán orgánům justice, načež skončil ve vězení. V prosinci 1952 předložil poslanec A. Prokeš předsednictvu krajského výboru šestibodovou zprávu s názvem „ČSL v pomoci při výstavbě socialismu na vesnici“, jejíž součástí byl výčet vyloučených „kulaků“. Kromě již uvedeného J. Fátora jsou zde zmíněny i případy, kdy byli s tzv. vesnickými boháči preventivně perzekvováni i jejich rodinní příslušníci, např. rodiny Františka Boháče a Jana Cejnara. Posledně jmenovaný se navíc provinil tím, že odmítl podepsat přihlášku do SČSP. Zpráva končí výzvou, aby strana dbala nutné ostražitosti a bdělosti při výstavbě socialismu.

Prokešův iniciativní přístup ke kolektivizaci byl oficiálně povýšen na celostranickou směrnicí projevem předsedy Plojgara na druhé celostranické konferenci v květnu 1953: „Musíme důsledně, spravedlivě a nekompromisně vyřešit otázku kulaků v našich řadách. Vykonali jsme kus dobré práce, o čemž svědčí 201 dosud z naší strany vyloučených vesnických boháčů. V této kádrové čistě akci budeme pokračovat“. Plojgar se chtěl režimu ve všem maximálně zavděčit, a neúspěšně se vyvíjející zemědělská politika KSČ mu k tomu poskytla vítanou příležitost. Právě v době, kdy KSČ ústy prezidenta Zápotockého začala připouštět určité chyby své zemědělské linie a dočasně tolerovala hromadné výstupy rolníků z družstev, rozhodl se Plojgar naopak k přitvrzení. Prakticky ve všech výstupech lidoveckých rolníků z družstev spatřoval organizované spiknutí, do něhož podle něj museli být zapleteni i straničtí zemědělství tajemníci. Následovala nová vlna vnitrostranických čistek a perzekucí.

Případy, kdy vyšší stranické orgány preventivně vylučovaly ze strany soukromé hospodářící rolníky za pouhé podezření k údajné protirežimní činnosti, se v průběhu padesátých let počítaly na stovky. Souhrnné počty vyloučených tzv. vesnických boháčů byly uváděny ve zprávách krajských konferencí konaných na jaře 1954. Např. krajský tajemník pro střední Čechy (kraj Praha – venkov) sdělil v organizačním referátu v pasáži věnované zemědělství: „Z celkového počtu 2.192 lidovců – zemědělců je 1360 organizovaných v JZD, 34 z nich jsou ve funkci předsedů. Bylo vyloučeno 90 vesnických boháčů“. V letech 1954 až 1959, kdy režim kolektivizaci prakticky završil, se téměř na každém okrese s početnější členskou základnou ČSL našlo několik tzv. vesnických boháčů, kteří po vyloučení ze strany skončili před soudem a ve vězení. Vymezený rozsah této studie neumožňuje poskytnout kompletní výčet všech takových případů, jenž by byl velmi dlouhý. Proto uvedme alespoň několik charakteristických kauz z různých regionů Čech a Moravy. V únoru 1955 byla na Klatovsku k vysokým nepodmíněným trestům odsouzena skupina rolníků v čele s členem krajské zemědělské komise ČSL Janem Kloudou. Citace z rozsudku: „Klouda dostal rovněž pokyn ke vstupu do JZD, aby mohl svou nepřátelskou činnost lépe krýt. Zapojil do nepřátelské činnosti celkem šest osob“. Aby byla Kloudova obvinění umocněna, byl obviněn z velezrady, protože byl údajně naváděn Janem Anderlíkem, okresním tajemníkem ČSL v Přešticích, který měl

být vedoucím západočeské buňky tzv. Křesťansko demokratické strany. Podobně dopadla jiná skupina, působící v témže kraji na Horažďovicu. V roce 1954 zde byl s několika společníky zatčen a ze sabotáže a špionáže obviněn rostlinolékař ONV v Horažďovicích Čestmír Nováček, který byl kromě jiného obviněn i z toho, že od roku 1949 záměrně rozšiřoval mandelinku bramborovou. Až do zatčení vyvolával pobouření mezi zemědělci a hanobil republiku. U soudu mu rovněž přitížilo, že pomáhal organizoval útěk na Západ nejméně dvěma kněžím.

V létě 1957 byli vzati do vazby rolníci Josef Dědour a jeho syn František Dědour v Ústí nad Orlicí, kteří byli obviněni z nepřátelství k lidově demokratického zřízení. Soud J. Dědourovi připočetl jeho údajnou záškodnickou z minulost, když ve funkci vedoucího živočišné výroby a náměstka předsedy JZD v Ústí nad Orlicí záměrně vytvářel v JZD nepříznivou situaci a docílil jeho rozpadu, k čemuž v prosinci 1953 skutečně došlo. Přitom zneužíval svého postavení funkcionáře v okresních orgánech, neboť byl členem zemědělské komise MNV a OV ČSL.

Velké skupinové procesy se zemědělci a zemědělskými tajemníky ČSL se v padesátých letech konaly také na Moravě. Na počátku jednoho z vůbec největších kolektivních „zemědělských“ procesů stálo zatčení rolníka Františka Masaříka z Hustopečí nad Bečvou na počátku roku 1954, který byl Státní bezpečností vyšetřován z podněcování odporu proti kolektivizaci na Hranicku. Ke zklamání krajského výboru v Olomouci vedeného novým tajemníkem J. Zedníkem však ke zlepšení situace na poli kolektivizace na Hranicku nenastalo ani po třech letech. V dubnu 1958 proto Státní bezpečnost znovu udeřila a zatkla čtyři členy vedení okresní organizace, z nichž tři byli soukromě hospodařící rolníci. Urychlené odsouzení rolníků Josefa Libosvára, Jaroslava Nosterského a Františka Masařka k nepodmíněným, byť relativně krátkým trestům vězení, vyvolalo v několika okolních obcích na Hranicku bouřlivou reakci obyvatel. Oleje do ohně přililo i zatčení a odsouzení faráře Josefa Brhela z Drahotuš, který se rolníků veřejně zastal. Okresní organizace se prakticky rozpadla. Dramatický vývoj na Hranicku se stal předmětem jednání i na ústředním výboru ČSL, který vyměnil vedení a nařídil R. Novákovi a A. Markové situaci stabilizovat. Oba byli na jedné schůzi v Drahouších rozhořčenými členy fyzicky inzultováni, ale stranický úkol nakonec splnili i za cenu, že okresní organizace byla čistkami úplně zdecimována. Za událostmi druhé poloviny padesátých let na Hranicku učinilo symbolickou tečku prohlášení nového předsedy KV ČSL Aloise Coufala v listopadu 1959 na zasedání v Olomouci: „případ Hranicka ukazuje, jak je nutné bdělosti a ostražitosti, aby byla zachována čistota strany. KSČ učí naši stranu, abychom byli vůči nepřátelům tvrdí, nekompromisní...“

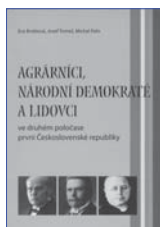
Z uvedených příkladů je zřejmé, že zodpovědnost za perzekuci mnoha tisíců funkcionářů i řadových členů Československé strany lidové v průběhu padesátých a částečně i v šedesátých letech tak nespočívala pouze na komunistickou stranou řízeném režimu, ale bohužel ve významné míře i na vedoucích kádrech samotné

„obrozené“ strany. Budiž ke cti novinářů Lidové demokracie, že s podporou nemalé části silících proreformních sil v řadové členské základně v letech 1968 a 1969 na tyto nejtemnější kapitoly z vlastních dějin začalo otevřeně poukazovat. Nástup tzv. normalizace na počátku 70. let nicméně jakékoli snahy v tomto směru opět umlčel a téma perzekucí bylo dalších dvacet let velmi důsledně tabuizováno. O to více bylo po listopadu 1989 pro mnohé oběti teroru padesátých (v menší míře i šedesátých) let zklamáním, že tak dlouho neprojevovala lidová strana větší zájem o reflexi své relativně nedávné minulosti, jejíž neoddělitelnou součástí byly bohužel i tyto perzekuce. Využijme proto podporu a zájem ze strany současného vedení i odborného aparátu strany, s jejichž pomocí může historiografie tuto nepřilíš slavnou stránku dějin ČSL důkladněji osvětlit a alespoň tímto způsobem obětem a jejich rodinným příslušníkům splatit morální dluh.

Anotace

Biografický slovník křesťanských a lidoveckých osobností je první publikací svého druhu. Autorský kolektiv předních českých odborníků pod vedením PhDr. Michala Pehra z Masarykova ústavu – Archivu AV ČR zde předkládá výsledky několikaletého výzkumu dané problematiky. Jejím výsledkem je výběrový slovník, který obsahuje téměř 600 abecedně řazených hesel významných osobností, ministrů, poslanců a komunálních politiků, ale i novinářů a dalších významných postav české křesťanské politiky od vzniku prvních katolických stran v 90. letech 19. století až do současnosti. Slovník zahrnuje také zástupce polských a německých křesťanských stran meziválečného Československa, které působily v českých zemích a představitele Československé strany lidové na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Slovník je opatřen úvodní studií a řadou příloh (seznamy předsedů, stranických sjezdů či volebních výsledků od r. 1920) a obrazových dokumentů. Publikace se tak stává nepostradatelnou příručkou nejen pro historiky či publicisty, ale mnohem širší i pro zájemce o křesťanskou politiku a její mnohdy nelehké osudy v českých zemích.

Uvedenou publikaci si můžete za cenu 330 Kč,- zakoupit na vrátnici Paláce Charitas, Karlovo nám. 5, Praha nebo objednat na adrese Evropská akademie pro demokracii, Masarykovo náměstí 17, 586 00 Jihlava, e-mail akademie@ead.cz



Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky, autoři: Eva Broklová, Josef Tomeš a Michal Pehr. Vydal Masarykův ústav AV ČR a např. v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz ji zakoupíte za 162,- Kč



Laboratoř sekularizace s podtitulem Náboženství a politika v ne-náboženské společnosti: český případ od brněnského politologa Petra Fialy je zajímavým přínosem k uvedenému tématu. Vydalo Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK) a např. v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz ji zakoupíte za 178,- Kč



Knihu České konzervativní myšlení (1789 – 1987) od Davida Hanáka, vydavatelství OLYMPIA si stejně jako dvě předchozí můžete objednat a zakoupit např. v internetovém knihkupectví www.kosmas.cz za 266,- Kč

Redakce: Michal Pehr, Jaroslav Hulák (602 646 755)

Adresa redakce: EAD, redakce Obzory, Masarykovo nám. 17, 586 01 Jihlava
webové stránky: www.ead.cz
e-mail redakce: obzory@ead.cz

Vydává: Evropská akademie pro demokracii, Masarykovo nám. 17, 586 01 Jihlava
Náklad: 600 výtisků
Registrace MK: ev. č. MK ČR E 15146

Distribuce časopisu: krajské kanceláře KDU-ČSL (adresy na www.kdu.cz) mají k dispozici několik výtisků;
ostatním zájemcům jsou OBZORY zasílány zdarma poštou.
Do adresáře odběratelů se můžete přihlásit písemně či e-mailem na výše uvedené adresy.

Michal Pehr a kol.



Cestami křesťanské politiky

Biografický slovník
k dějinám křesťanských stran
v českých zemích